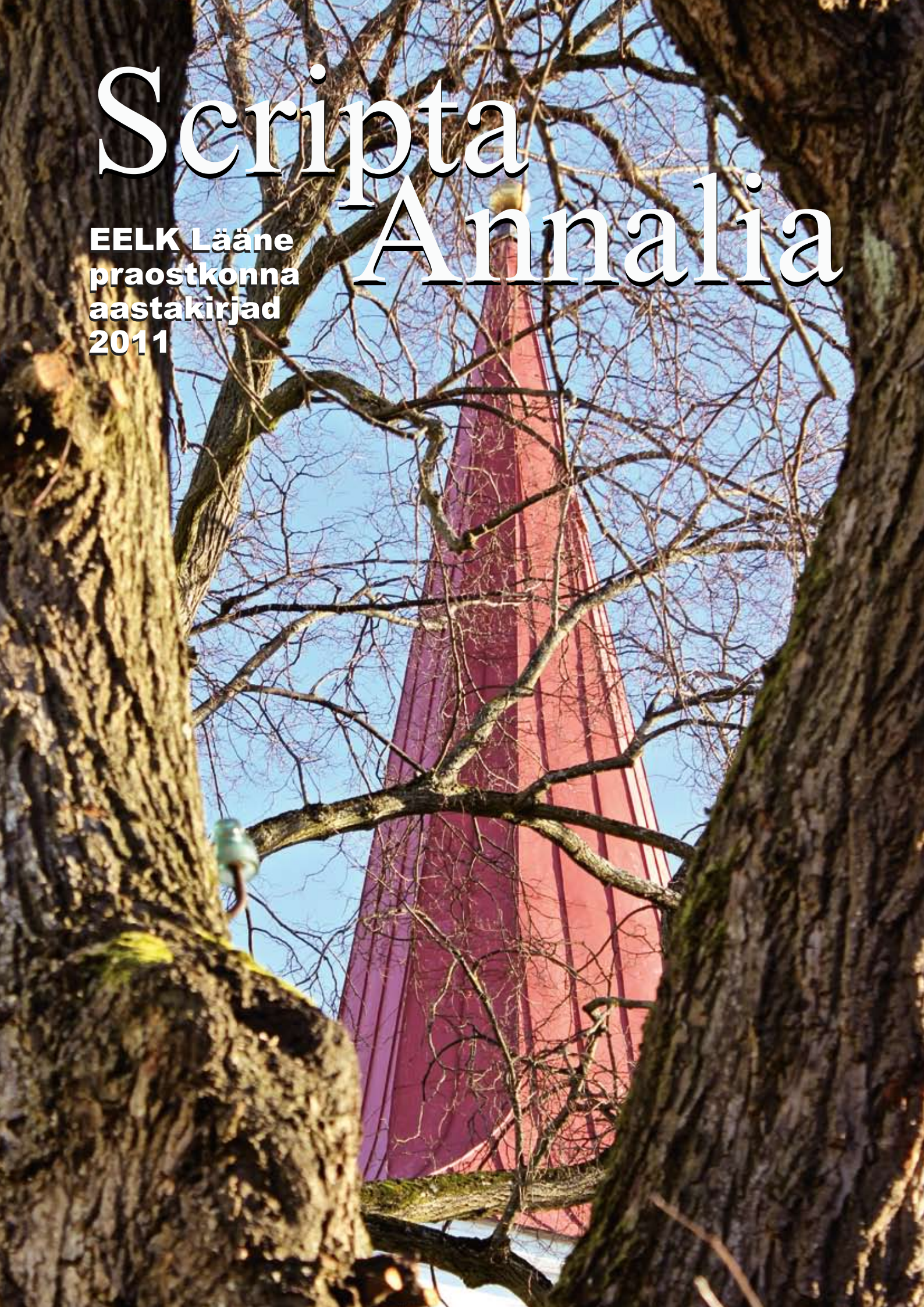

Scripta Annalia

**EELK Lääne
praostkonna
aastakirjad
2011**

Jäädvustatud hetked

Mind on ikka pannud mõtlema mu ema Johanna Salumäe (16.07.1916–23.10.1993) üleskirjutus aastast 1987: „Kui raamatut võid lugeda ja jälle alustada, siis Eluraamatut sa enam avada ei saa ... Jääb püsima, mis kantud lehekülgedele, su õnnetused, õnn ja pisarate-maa.” Kas see on kellegi teise tsitaat või ema oma elukogemus, seda ma ei tea ja küsida ka enam ei saa.

Meie kätte jõuab Scripta Annalia 2011 — kirjeldus sellest, mis on toimunud mööduval Issanda aastal. Igaüks näeb oma silmaga. Igaüks näeb isesuguseid asju. Kordan siin lugu, mille pajatasin Eesti Piibliseltsi 20. aastapäevaks välja antud kogumiku sissejuhatuses. Väikelinnas on toimunud järgmine sündmus: perenaine kraamis hommikul kodu, tuulutas tuba ja pani aknalauale raske kristallist lillevaasi punaste roosidega, et aken ei vajuks kinni. Ootamatu tuulepuhang paiskas aga vaasi aknalaualt ja see kukkus tolmusele teele. Klaasikillud vigastasid pisut neiu jalga, kes sel hetkel majast mööda läks. Esmaspäeva hommikul saabus kohaliku ajalehe toimetusse mitu kirja. Kunstnik kirjutas: milline võrratu pilt, taevast langev kristallvaas punaste roosidega ja

siis need roosid tolmus, noore neiu jalast tulev veri sealsamas hallis tolmus, milline suurepärase pilt. Politseikonstaabel andis aru intsidendist: ohtlik olukord oli tekkinud seoses sellega, et kodanik asetaski raske lillevaasi ettevaatamatult aknale ja see kukkus alla, vigastades naisisiku jalga, aga oleks seal olnud mõni auto, oleks toimunud palju raskemate tagajärgedega õnnetus; kodanikud, mõelge ikka läbi, kuidas tagada teiste inimeste turvalisus. Kirjutas meditsiinitöötaja: nägin olukorda, millel oleks võinud olla veel palju rängemad tagajärjed, ettevaatamatusest tekitati oht kaaskodaniku tervisele, klaasikillud vigastasid jalga, mille tulemuseks oli väike verejooks, aga vaas oleks võinud inimesele ka pähe kukkuda; tuli anda kohapeal esmaabi.

Inimesed hoolivad liiga vähe riskidest, mida nad võivad põhjustada kaasinimestele. Väike laps saatis joonistuse ja oma loo trükitehnikas, sest talle tuttava lasteaiatüdruki oli juhtunud õnnetus ja ta muretses, kas tüdi ikka saab tulla juba esmaspäevaks lasteaeda. Luuletaja saatis oma loo, ta oli kogu nähtu pannud värssidesse.

Üks väike vahejuhtum ja nii palju aspekte. Selge oli, et sündmus oli tõesti aset leidnud. Eri

kirjutised tõid esile selle, mida keegi oli suutnud endale salvestada ja mõtestada.

Paari päeva eest kirjutas Ülo Vooglaid: mis ümberringi toimub, ei ole fataalne paratamatus! Inimestel on ka tahe ja hulk teisi tundeid, on teadmine ja usk. On võime seada eesmärgi ja valida vahendeid. Vabadus ja iseseisvus kui ideaalid elavad edasi. Pole vaja, sõrm suus, pealt vaadata, kuidas korraldatakse konverentside asemel jututubasid, kuidas uuringute asemel korraldatakse küsitlusi, kuidas sisuliste arutluste asemel saadetakse „turuplatsile” jne. Meelekindlus, töökus, leppimatus ja usk tulevikku võivad meid välja vedada. Vaja on olla nõudlik enda ja teiste vastu. Ühendada saab reaalsel jõudu, mitte mahakäinud argpükse.

Scripta Annalia ei ole midagi muud kui hulk killukesi, millest saab kokku panna pildi. Killukesi on just nii palju, kui koguduste kaastöölised on toimetusele saatnud. See vihik ei saaks ilmuda ilma sõpruspraostkonna Schmalkaldeni rahalise toetuse ega kaastöödeta, mida oleme saanud kogudustest.

Head lugemist!

Tiit Salumäe
Praost

Sisukord

Lk 4–5 Intervjuu

Lk 6 *In memoriam*

Lk 7–9 Haapsalu kogudus.

Lk 10 Kullamaa kogudus.

Lk 11 Mihkli kogudus.

Lk 12 Lääne-Nigula kogudus.

Lk 13 Lihula kogudus.

Lk 14–15 Märjamaa kogudus.

Lk 15 Piirsalu kogudus.

Lk 16 Vormsi kogudus.

Lk 16 Kirbla kogudus.

Lk 17 Nõva kogudus.

Lk 18 Karuse kogudus.

Lk 19 Noarootsi kogudus.

Lk 20 Varbla kogudus.

Lk 21 Ridala kogudus.

Lk 21 Hanila kogudus.

Lk 22–23 Martna kogudus.

Lk 24 Leevi Reinaru – sädemete säde.

Jõuluuag

Lk 1 Tiit Salumäe: Usu põhiküsimus.

Lk 2–3 Jõuluuag Lääne praostkonnas.

Lk 4 Merle Mäesalu: Sisukas koostööaasta.

Lk 4 Schmalkaldeni dekanadi tervitus 2011. aasta jõuludeks.

EELK Lääne praostkonna aastakirjad 2011

Toimetised nr 28. Väljaandja © EELK Lääne praostkond, Haapsalu, november 2011. Koostaja Tiit Salumäe. Toimetaja Lehte Iives. Kujundus ja küljendus Ivar Soopan. Korrektuur Heli Tammik. Esikaanel: Haapsalu Jaani kirik. Ivar Soopani foto. Fotod praostkonna, koguduste ja ajalehe Lääne Elu arhiividest. Trükitud Haapsalu trükikojas.

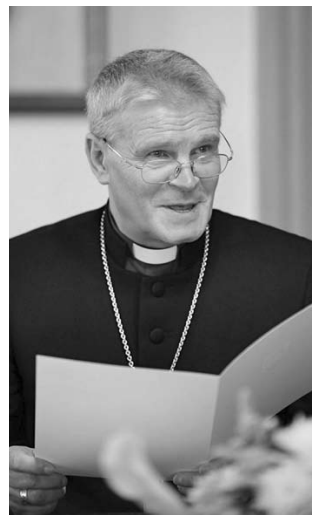
Armas Lääne praostkonna rahvas!

Aastavahetus suunab meie pilgud tulevikku. Tihti peale näib see läbipaistmatu ja pime. Hoopis eredamad on mineviku-, iseäranis lapsepõlvepildid. Need võivad valgustada ka tulevikku.

Mäletan üht pakaselist talveööd Lihula lähistelt. Olime käinud pühade puhul sugulastel külas ja ootasime nüüd süngsügava tähistäeva all, keset kõrguvald hangid ja mustavaid metsatukki bussi, et sõita tagasi

koju. Olin umbes kuuene. Jalad ja käed külmetasid. Kauged mootorimürinad tundusid kui hundiurin. Hirm pugesi hinge. Korraga sähvatasid kaugusest valguskiired, pannes peagi helendama kogu kitsa metsatee. Istusime sooja, pehmesse liinibussi, mis tulede säras kandis meid kodu poole.

Midagi sellist tähendavad ka jõulud ja jõulukirik. Jeesus on öelnud, et tema on maailma val-

gus. Kes käib tema järel, ei käi pimeduses, vaid tal on eluvalgus. Jumala armastuse soojus ja kaitse kannavad meid igavese kodu poole. Me pole enam ükski pimeduses. Sellepärast ootame ja igatseme jõulusõnumit. Valgus ei vanane. Luuletaja sõnadega: „Valgus ei saagi vanaks, valgus on ikka uus. Valgus on see, mis paistab kaugel tunnelisuisus.”

Selles valguses on ka tulevik täis rõõmu ja rahu.

Soovin teile õnnistusrikast aastavahetust ja Issanda aastat 2012.

Andres Pöder
Peapiiskop

EELK Lääne praostkond

Kooli 6, pk 51, 90501 Haapsalu. Tel 473 7166, 473 7167, 528 0635, laane@eelk.ee.
Swedbank 221028043556. EELK Konsistoorium. Praost Tiit Salumäe.
Abipraost Leevi Reinaru. Sekretär Lydia Kalda.

Läänlaste reis sõprade juurde Saksamaale

Lääne praostkonnal on pikaajaline partnersuhe Saksamaa Schmalkaldeni kirikuringkonnaga. Sel sügisel oli meie kord külastada Saksamaa sõpra.

Reis oli oktoobri viimasel nädalal. Thüuringimaa mäginne piirkond oli imelises sügismeeleolus. Võrratult ilusa värvilise looduse tegi veel kaunimaks päikesepaiste. Meil oli võimalus palju ringi sõita ja seda kaunist loodust nautida. Külastasime Martin Lutheriga seotud paiku, Wartburgi lossi, Eisenachi ja Erfurdi linna ning sealset augustiinlaste kloostrit, kus Martin Luther mungaks pühitseti. Seal elas ta läbi ka oma rasked hingelisi võitlusi. Külastasime Johann Sebastian Bachi imetusväärsset majamuuseumi. Seal oleks tahtnud pikemalt olla ja nautida Bachi muusikat mitmesugustes esitustes. Imeline oli tema loomingut kuulata vanadel pillidel, justnagu oleks helilooja ise mänginud.

Reisi peacesmärk oli aga osalemine Schmalkaldeni ringkonna kirikupäeval Steinbach–Hallenbergis. Selle suurel jumalatee-

30. oktoobril andis praost Tiit Salumäe üle EELK koostöömedali dekaan emer. Ulrich Brannerile ja dekaan Michael Bedburile.

nistusel oli meil võimalus kõiki tervitada oma lauluga. Praost Tiit Salumäe andis dekaan Michael Bedburile üle Lääne maavanema kt tänukirja Haapsalu lastekodu toetamise eest pärast põlengut. Samuti anti üle EELK koostöömedalid endisele dekaanile Brannerile ja praegusele dekaanile Bedburile pikaajalise aktiivse partnerluse eest.

Meie inimesed ütlevad sageli, et ka Lääne–Euroopas ei käi

inimesed kirikus. See reis tõestas küll vastupidist. Inimesed võtavad aktiivselt osa koguduse elust ja tegemistest, pühapäeval käiakse kirikus ja see on kristlase elu loomulik osa. Pühapäev on tõeline hingamispäev. Soovin, et ka meie inimesed väärtustaksid rohkem oma hingelisi vajadusi ja saaksid jõudu pühapäeva pühitsemises! Ka Jumal hingas oma loomistööst seitsmendal päeval!

Tooni Leedjärv

Ilmus Läänemaa kirikuid tutvustav trükis

Selle aasta turismihooaja alguses ilmus trükist eesti- ja ingliskeelne raamatuke „Läänemaa kirikud / Churches in Läänemaa”, millele on sisestuhatuse kirjutanud Lääne praost Tiit Salumäe.

Raamatus on teavet kõigi Läänemaal tegutseva 14 luterliku kiriku kohta, aga ka metodisti, baptisti ja õigeusu kirikute kohta. Kajastatud on ka üle Läänemaa pillutatud õigeusu kirikute varemud kui arhitektuurimälestisi.

MTÜ Läänemaa Turism projektijuhi Janika Savi sõnul on raamatus rahvajutte ja legende, mis jäävad turistile väärtust, mida tasub kohalikul käte võtta. Teoses on tähtsamad kultuuri- ja ajaloolised andmed, mis seostuvad ühe või teise paigaga. Rubriik „Kas teadsite, et...” annab juhiseid kirikus käitumiseks, lähendades sel viisil kirikut ka usukaugele inimesele.

Janika Savi

MISSIO 2011: Ära jää pealtvaatajaks!

Missio 2011 on möödas, aga Missio jätkub igaihe elus, koguduses ja kogukonnas. Kümme päeva jooksul oli praostkonna kogudustes kokku ligi sada üritust. Pikk ettevalmistustöö ühiste jõududega õigustas end — need olid õnnistatud ja huvitavad päevad. Välised olud olid nüüd paljuski teised kui 20 aastat tagasi, mil Läänemaal oli esimene misjonüritus taas vabas Eestis. Ka sisemised ressursid olid siis teised. Paljuski saime toetuda vaid välispartnerite toetusele. Alustasime ju esimese Missio ettevalmistusi alles okupeeritud Eestis, kuigi Missio

ise peeti juba vabas Eestis.

Minu sõnum Missio peaüritusel 20. augustil 2011 oli: ära ole pealtvaataja! Vaja on panna oma käed külge ja teha tööd, sest Issand kutsub mind ja sind. Iga kätepaar on teretunud! Ainult Jumala abiga saame ühiste jõududega midagi head korda saata. Issand ütleb: „Lõikust on palju, töötajaid aga vähe. Paluge siis lõikuse Issandat, et ta saadaks töötajaid välja oma lõikusele!” (Luuka 10:2) Praost Joel Luhamets tõi oma jutluses esile intrigeeriva tõe: võime küll elada ilma Jumalata, aga me ei saa surra ilma Jumalata.

Elame muutuvast maailmas, iga minut toob uusi teateid. Osa on rõõmustavad, osa hirmutavad, osa neist ei puuduta meid. Kuuleme palju ja kuulame vähe. Vaja on infotulvas eraldada müra ja informatsiooni. Õigeaegselt ja asjalikult informatsioonist sõltub nii minu isiklik kui ka terve maailma elu ja eksistents. Missio sõnum ei ole müra, vaid eluks vajalik teave. Kiriku kuulutus on ürgvana, aga samal ajal igal hetkel uus ja värske. Kirik kannab endas inimkonna püsiväärtusi ja õpetab meid elama mitte vanade ja aegunud tõekspidamiste järgi,

vaid elavas ühenduses loova, luustava ja pühitseva Jumalaga.

Täna kõiki kaastöölisi misjonikeskuses, Agapes, konsistooriumis ja kogudustes; Lääne maavalitsust, Haapsalu linna, asutusi ja üksikisikuid tubli töö eest.

Tiit Salumäe
EELK Lääne praost

Kirik läheb inimestele

Kümmekond aastat tagasi alustas Läänemaal diakonina oma praktika-aastat Katrin-Helena Melder. Intervjuus Scriptale vaatab ta tagasi oma Läänemaa-aastale ja räägib oma tööst kodukandi Järva-Jaani kirikuõpetajana.

Millised mälestused on Teil praktikaajast Ridalas ja Martnas?

Õppisin pastoraalseminaris ja mind suunati sügisel 2002 Läänemaale praktikale, minu mentor oli Tiit Salumäe. Töötasin aasta aega Ridala, Martna ja Haapsalu koguduses diakonina.

Läänemaa oli mulle uus kant. Tol aastal oli külm talv ja kogudusemajas oli see eriliselt tunda, kuid südamesse on jäänud Ridala ilus kirik, töötegijad, nõukogu liikmed, esimesed leerilapsed, kogudusemaja värvimise talgud. Ridalas käis tihti ekskursioone, mul tuli neile kirikut tutvustada ja ma tegin seda alati rõõmuga. Et Ridalas ei ole kirikuküla, siis mäletan, et alati oli suur rõõm inimesi kohata. Õppimine praost Salumäe käe all andis palju, õppisin, kuidas vaimulikuna tööd koguduses organiseerida ja teha.

Kas midagi naljakat juhtus ka noore kirikuõpetajaga?

Tulin esimest korda Ridalas bussi pealt maha. Kirikuteenija Sirje ruttas mulle vastu. Enne mind väljus bussist tema minia, kes ämmalt küsis: „Kuhu sa lähed?” Sirje vastas, et tuli kirikuõpetajale vastu. „Mis kirikuõpetajale, bussis ei olnud ühtegi kirikuõpetajat,” vastas minia tagasi vaadates.

Läksite Läänemaalt Järva-Jaani kogudust teenima. Kuidas noor naisvaimulik vastu võeti?

Eks ikka eelarvamusega. Ma ei andnud vaimuliku mõõtu välja — naine ja nõnda väikest kasvut. Juhatuse esimees aga oli öelnud, et parem olgu üks tubli naine kui loru mees või üldse mitte kedagi. Üsna ruttu võeti mind omaks. Mind kutsuti kohe kooli tööle, õpetan seal tänini 2. ja 5. klassis kultuurilugu ning gümnaasiumiosas filosoofiat ja

Katrin-Helena Melder.

kunstiajalugu.

Kirikus oma rahva seas on turvaline olla, aga koolis töötamine aitab suhelda inimestega väljastpoolt kogudust, näha probleeme, kohtuda inimestega, kes ei ole kirikuga seotud. Siia tulles seadsin esmäärgi teha koostööd kohalike asutuste kultuurimaja, päevakeskuse, vallavolikoguse, lasteaia ja kooliga.

Usuõpetust koolis ei ole?

Ei ole, aga õpetan kristlikku kultuurilugu, räägime kristlikest pühadest, kristlikust eetikast. Minu õpetus põhineb religiooniloo õppekaval. Käsitleme ka kohaliku kultuuri tähtpäevi ja kultuuriobjekte. Kooli jõulujumalateenistus on traditsiooniks saanud, seda pidasid kirikuõpetajad juba enne mind.

Kas te kohalikku poliitikasse pole tahtnud minna?

Ei, aga olen julgustanud koguduse liikmeid kandideerima volikokku. Praegu on Järva-Jaani

vallavolikogus neli koguduseliiget, neist kaks on koguduse juhatuses. Inimesed, kes on aktiivsed ühiskonnas, on aktiivsed ka koguduses.

Kas kogudusse noori ka jagub?

Meie koguduse töötegijad on noored. Kaks kirikumeest ja ka pühapäevakooli õpetaja on kõik välja kasvanud pühapäevakoolist. Eelmise aasta lõpus andis koguduse vana perenaine oma töö üle samuti noorele inimesele. Töötukassa kaudu koguduses praktikal olles õppis ta ära sekretäritöö ja teeb nüüd ühe päeva nädalas perenaise kohustuste kõrvalt ka kantsleitööd. Töötegijade järelkasvu on meile andnud pühapäevakool, mis Järva-Jaani koguduses on toimunud katkemata 1990. aastast. Olen õppinud õpetaja Leevi Reinarult, kes on Lään-Nigulas enda ümber noori koondanud, et noori inimesi tuleb usaldada ja neid koguduse

töösse kaasata.

Pühapäevakooli pidamine on suurematelegi kogudustele raske, kuidas see Teil õnnestub?

Tuleb leida uusi võimalusi. Saksa sõpruskogudus on samuti kurtnud, et lapsi ei tule enam tavalisse lastekirikusse. Nad teevad nüüd neli korda aastas piibliteemalisi perepäevi ja neist võtab osa väga palju rahvast. Millega lapsi kiriku juurde tuua? Meil on vallas tugev kultuuritegevus, lastele on palju huviringe, nii et konkureerida on raske. Oleme teinud süüsi igal aastal lastega ühe näidendi jõuluks ja teise ülestõusmispuhaks. Mullu mängisime seda ka koolis. Olen märganud, et pühapäevakool on võimalus neile lastele, kes ei leia mujalt tunnustust, tähelepanu ja eneseteostust.

Mille üle kirikuõpetaja südamuretseb?

Kui mullu koguduse sõnalise

vägagi korda

Katrin–Helena Melder

Sündinud 30.01.1971

13.03.2007. EELK Usuteaduse Instituut, religiooniõpetuse õpetaja kutsekoolitus.

11.12.2006. EELK Usuteaduse Instituut, akadeemilise usuteaduse magistriõpe.

5.06.2003. EELK Usuteaduse Instituudi pastoraalseminar.

11.12.2002. EELK Usuteaduse Instituut, usuteaduse eriala diplomiope.

1989. Aravete keskkool.

Teenistuskäik

2007. EELK Misjonikeskus, kiriku kaastöölise koolituse koordineerija

1.10.2003. EELK Järva–Jaani koguduse õpetaja.

8.08.2003 ordineeritud Tallinna toomkirikus koguduse õpetajaks.

1.10.2002–1.10.2003. Diakon ja pastoraalseminari õpetajaameti kandidaat Haapsalu, Ridala ja Martna koguduses.

1.02.–30.05.2003 Ridala põhikoolis kultuuriloo õpetaja.

10.08.2001 ordineeritud diakoniks Ambla ja Aegviidu koguduses.

Hobid: reisimine ja matkamine, teiste maade kokakunst ja teejoomiskultuur, lugemine, kunst ja muusika.

aruande lõpetasin, tõesin kurbusega, et igal pühapäeval kirikus käijaid jääb aina vähemaks. Kui varem oli jüngerite arv — 12 — alati koos, siis külmal ajal kahanen kirikuliste arv 6–7 peale. Nüüd on jälle koguduses leerirühm ja inimesi kirikus 20 ringis.

Selle aasta suur mure on kiriku katus. See ei saja küll läbi, aga tõmbalad ja müüriplatt on hävinud, mistõttu võib katus lume raskuse all laiali vajuda. Rändmeister OÜ on lubanud novembri lõpus tõmmitsad panna ja avariiohu kõrvaldada. Ehk saame järgmisel aastal katuse restaureerimise projekti ja 2013 riigieelarvest raha.

Kas olete ka europrojekte teinud?

Oleme kaasanud kohalikke inimesi ja ettevõtjaid kiriku remonti. Alustasime oreli res-

taureerimist viis aastat tagasi. Neli aastat kogusime annetusi. Vajaminevast 300 000 kroonist laekus 2/3 oma inimestelt, ettevõtjailt ja vallavalitsuselt. Ülejäänud kolmandiku taotlesime Leaderi projektist. Leader toetas ka meie kiriku brošüüri väljaandmist, murutraktori ja trimmeri soetamist. Sel aastal saime PRIALTI 90% kella- projekti tarvis. 10% omaosaluse jaoks on annetanud taas kohalikud elanikud, ettevõtjad, omavalitsus ja sõpruskogudused. Varsti läheme Saksamaale kellavalamist tunnistama, nagu on kirikukellade valamisel kombeks. Kohalikele inimestele lähed kirik korda, nad on valmis kaasa tulema ja annetama kiriku restaureerimise heaks.

Ma ei andnud vaimuliku mõõtu välja — naine ja nõnda väikest kasvu.

Kas Eestis on naisvaimulikud omaks võetud, ei vaa data enam viltu?

Igapäevatoos pole ma kogenud ei vahetegemist ega diskrimineerimist. Järva praost Teet Hanschmidt on öelnud, et ta ei tee vahet inimeste vahel, olgu mees või naine, juut või kreeklane, nagu Paulus ütleb. Pooled vaimulikud on meie praostkonnas naised, kokku kuus.

Kuidas suhtlete ametivendadega, kes pole varjanudki, et ei poolda naisvaimulikke?

Ma ei ole laskunud õpetuslikes vaidlustesse. Respekteen nende tõekspidamisi, aga olen oma kutses ja ametis kindel. Olen nende vaimulikega lähemalt kokku puutunud koguduse ekskursioone korraldades ja kõik on kenasti laabunud. Kurb, kui selline vaimulik isegi ei tereta oma naiskolleegi, kõnib lihtsalt mööda ega tee märkamagi.

Mõni meesvaimulik ei teeni jumalateenistusel koos naisvaimulikuga. Sellele mõeldes tekib mul küsimus, kuidas alamvaimulik saab kahtluse alla seada

ülemvaimuliku, peapiiskopi, otsuse ja ordinatsiooni. See on ühtlasi ülemkarjase vastu astumine.

Martnas oli mul kogemus, et koguduse aastapäeval teatati külla kutsutud Soome sõpruskogudusest, et sealne kirikuõpetaja naisvaimulikuga koos ei teeni. See oli kurb kogemus. Ma ei võtnud siis aastapäevast osa, külalised võttis vastu praost Salumäe. Minu meelest ei saa minna kaasinimese koju oma reegleid kehtestama. See oleks niisama ebaviisakas, kui minna külla ja teatada pererahvale, et ma ei söö teiega ühises lauas, kui seal istub ka perenaine. Elementaarne viisakus üksteise vastu peaks säilima eri tõekspidamistest hoolimata.

Kuidas suhtute homost kirikuõpetajasse?

Aktsepteerin, mida meie kirik on otsustanud selles küsimuses, olen kiriku töötajaga ega vaidle sel teemal. Küsimuse üle juureldes meenuvad mulle alati Jeesuse sõnad, kui tema ette toodi abielurikkumiselt tabatud naine: „Kes teie seast on patuta, visaku esimene kivi.”

Kas sel teemal on koguduses ka arutletud?

Ei. Küll on see jutuks tulnud sõpruskoguduste õpetajatega. Nende seisukoht on, et kirik ei saa olla tänapäeval oma otsustes nõnda radikaalne, kui teaduslikult on kinnitust leidnud tõsiasi, et homoseksuaalsus on geneetiline iseärasus.

Viimasel ajal on kirikule esitatud manifeste, nõutud suuremat avatust ja dialoogi. Mida Teie sellest arvate?

Manifestidega ei lahenda probleeme. Paljuski on need etteheited kirikule subjektiivsed, need on kellegi isiklikud kogemused. Seetõttu ei saa kõnelda üldistatult, kogu kirikut silmas pidades. Kirik on juba oma olemuselt avatud. Üheski ametis, kui tahame, et see vilja kannaks, ei saa inimesse suhtuda üleolevalt. Manifestid loovad aga võimaluse diskussiooniks ja arvamuste avaldamiseks, see on ainult positiivne. Üldkiriklikult

võiksime rohkem avalikku arutelu praktiseerida, näiteks mis puudutab meie teoloogilist haridust ja usuteaduste instituudi tulevikku.

Kas kirik pole mitte tänapäeva liberaalses maailmas jäänud liialt võimukesks, tsentraliseerituks?

Oleme episkopaal–sinodaalne kirik. See tähendab, et ülemkarjane — peapiiskop — esindab episkopaalset poolt ja sinodaalsuse kaudu on kiriku juhtimisse kaasatud ka sinodi saadikuks valitud koguduseliidmed. Kiriku juhtimises on antud peapiiskopile õigus otsustada ja neid tuleb respektida. Küll arvan, et kiriku juhtimises peame looma rohkem võimalusi, et kaasata koguduse liikmed aruteludesse kirikule olulistes küsimustes.

Mis Teid ja teisi vaimulikke Eestis töö ja kohapeal hoiab, et Te ei ole välismaale paremale palgale läinud?

Meid ei aktsepteerita vaimulikena näiteks Soomes. Paljusid vaimulikke hoiab töös sisemine kutsumus, tahe oma kirikus tööd teha, oma rahvale evangeliumit kuulutada, ja ka kodumaa. Kuid ainult töötajate kutsumusele ei saa kirik tulevikku rajada, mõtlemata sealjuures kirikuõpetajate ja töötajate palkadele. Mul on kooli ja kiriku kõrval ka kolmas töökoht, misjonikeskuses, ja majanduslikult saan hakkama.

Mõni meesvaimulik ei teeni jumalateenistusel koos naisvaimulikuga.

Teiseks hoiavad ametis positiivsed muudatused kirikus ja projektid, mis õnnestuvad. Palju annab jõudu kogemus, et kirik läheb inimestele vägagi korda. Kuigi suurem osa rahvast hoiab kirikuga distantsi, peetakse ometi tähtsaks, et kirikellad heliseksid, ukseid oleksid lahti ja töö toimuks. Tööd tuleb teha ja rõõm on, kui näed, et see kannab vilja.

Lehte Ilves

IN MEMORIAM

Priit Rannut

27. jaanuar 1919 — 12. detsember 2010

12. detsembril lahkus igavikku õpetaja emeeritus Priit Rannut. Oli pühapäeva õhtu ja 91aastane Priit Rannut oli harjumuspäraselt koos oma õega teel Tallinna vennastekoguduse palvemajja jutlustama. Ei saanudki kodust kuigi kaugele, kui auto jäi lumme kinni. Priit läks välja lund rookima, tundis end ühtäkki halvasti, istus tagasi autosse ja lahkus.

Priit Rannut sündis Tallinnas vennastekoguduse töötajate peres. Aastani 1939 kandis Priit eesnime Johannes Friedrich ja aastani 1937 perekonnanime

Bussberg. Tema koolitee algas Hiiumaal Suuremõisa algkoolis ja jätkus Tartus Hugo Treffneri gümnaasiumis. 1938 asus ta Tartu ülikoolis õppima usuteadust, kuid riigikorra muutudes pidi selle peagi katkestama.

Saksa okupatsiooni ajal õppis Priit Rannut Tallinna tehnikaulikoolis ja osales põrandaaluses iseseisvusliikumises, Otto Tiefi valitsuse tugijorganisatsioon. Ta arreteeriti 1944 ja järgmised 13 aastat möödusid Arhangeliski oblastis metsatööl, Komis Inta söekaevanduses ning asumisel. Kodumaale pääses ta 1957. aastal.

1958. aastal abiellus Priit Rannut keeleteadlase Lehte Rannutiga ja asus õppima EELK usuteaduse instituudis. Et abikaasat ähvardati keele ja

kirjanduse instituudist välja heita, katkesid Rannuti õpingud taas. Ta töötas Tallina elektromehaanika tehases elektrikuna ja tehniku-energeetikuna ja sooritas eksamid Tallinna poliitehnikumis.

1978 viis haigus tema kõrvalt abikaasa. Pojad Mart ja Teet, üks 19, teine 11, jäid emata.

Priit Rannut ordineeriti 14. juunil 1979 Tallinna toomkirikus. Lühikest aega teenis ta Viru-Nigula ja Kunda kogudust, 1979–2000 Märjamaa ja 1985–1999 ka Nissi kogudust. Märjamaa koguduses tegi ta silmapaistvalt head tööd koguduse kasvatamisel. Tema algatusel sai kogudus uue moodsa kogudusemajaja. Priit Rannut asutas 1970. aastail segakoori Oikumene.

Priit Rannut oli lahkudes vanim EELK õpetaja, ometi oli ta noore hingege ja uuendusmeelne. Pensionipõlves jätkas ta tööd vaimulikuna. Oli viljakas kirjutaja, tema kirjutuslaual jäid lõpetamata mitu käsikirja. Laia silmaringi ja terava huumorimeelega Priit Rannut oli hinnatud jutlustaja. Ta oli vaimulikuna eeskujuks noorematele ametivendadele. Nüisama igapäevane nagu autosõit olid talle ka mobiiltelefon ja internet. 2007 autasustati Priit Rannutit Valgetähe IV klassi teenetemärgiga. EELK tunnustas teda III järgu teeneteristiga, Märjamaa vald valis ta oma aukodanikuks.

Priit Rannut on maetud Rahumäe kalmistule.

EELK Lääne praostkond
EELK Märjamaa kogudus

IN MEMORIAM

Juta Maarand

6. juuni 1927 — 2. aprill 2011

Juta Maarand sündis Vee valas Sõõrike külas talupidajate Hendrik ja Liisa Madissoni pere teise lapsena. 1939 eestistati perekonnanimeks Rukki.

1946 sai ta Pärnu-Jaagupi kirikus leeriõnnistuse. 1949 lõpetas Pärnu turbatehnikumi de-

koratiivkudumise erialal. 1950 võttis ta vastu Jumala kutse ja mõne aja pärast oli ta aktiivne osaleja Pärnu koguduses.

1958 abiellus Juta Mihkli kirikuõpetaja Gustav Maarandiga ja asus elama Mihklisse.

1960 sündis poeg Andres, 1961 Toomas.

Juta töötas koguduses kantseliametniku ja koristajana, olles koguduse perenaine. Hiljem töötas ta Mihkli apteegis sani-

tarina ja Koonga koolis majandusjuhatajana.

Juta käis Gustaviga kaasas ametitalitustel ja et Gustav oli hea laulumees, sooviti tihti peale, et nad koos laulaksid. Kui Gustav oli haige, pidas Juta palvusi ja matusetalitusi.

Juta oli hea suhtleja, inimestele meeldis temaga rääkida. Talle meeldis teha teistele head isegi siis, kui talle halvasti öeldi. Talle meeldis kuulutada Jumala

sõna — ta oli kuni lõpuni aktiivne tunnistaja — tal oli Jumala poolt antud and kuulutada. Viimastel suvedel oli ta kirikus teeliste juht ja kiriku tutvustaja. Juta oli aktiivne palvetaja, ta palvetas nii oma pere, sugulaste, koguduse kui ka võõraste eest. Ta jäi lõpuni truuks noorena Jumalale antud töotusele.

2010 autasustas EELK Konsistoorium Juta Maarandit EELK teenetemärgiga.

MTÜ Läänemaa Abikassa

Abikassa on asutatud 23. juulil 2009 Haapsalus, et abistada inimesi ja peresid puuduse või kitsikuse korral, samuti toetada isikuid või perekondi nende enesetäiendamisel isikliku või perekondliku toimetuleku tõstmiseks.

Abikassa kogub püsiannetusi või ühekordseid annetusi füüsilistelt ja juriidilistelt isikutelt. Abi andmise otsustab nõukogu.

Inimesel, kes saaks ja kes tahab hättasatunud kaaskodanikke toetada, on võimalus kasutada abikassa liikmeks, hakata püsiannetajaks või teha ühekordne annetus.

Abikassa juhatusse kuuluvad Neeme Suur, Merike Nuudi ja Andreas Rahuvarm.

MTÜ Läänemaa Abikassa nõukogusse kuuluvad Tiit Salumäe, Aidi Vallik, Neeme Suur, Andreas Rahuvarm, Merike Nuudi, Liivi Moore, Natalja Jampolskaja, Malle Rebane,

Maie Klis ja Maie Kram.

MTÜ Läänemaa Abikassa aadress on Lehide 19, 90509 Haapsalu, Läänemaa. Tel 517 8226, e-post Merike.Nuudi@lmv.ee. A/a 221046665398

Tere tulemast ulatama sõbrakätt abivajajale!

Läänemaa abikassa

inimeselt inimesele

Tänu annetuste eest!

Täname kõiki koguduste liikmeid, kes on oma liikmeannetuse teinud ja võtavad aktiivselt osa oma koguduse elust. Annetused on lubanud kogudustel täita põhikirjalisi kohustusi.

Koguduse täiskogu liige on konfirmeeritud ja koguduse liikmenimekirja kantud isik, kes on aasta jooksul teinud nimelise annetuse ja käinud armulaul. Igaüks andku oma jõu ja soovi kohaselt.

Tulumaksuseaduse kohaselt võib maksumaksja tuludeklaratsiooni koostades arvata oma maksustatavast tulust maha kuni 5% kirikule jt mittetulundusühingutele tehtud annetustelt. Et koguduse liikmed saaksid annetuselt tulumaksu tagasi, edastavad kogudused 1. veebruariks andmed Maksu- ja Tolliametile. Kogudus saab edastada andmed vaid nende liikmete kohta, kelle isikukood on teada. Kui soovite, et info teie liikmeannetuse kohta läheks koguduselt otse Maksu- ja Tolliametile, palun teatage oma isikukood koguduse kantsleile.

Haapsalu Püha Johannese kogudus

Kooli 6, pk 51, 90501 Haapsalu, tel 473 7166, 473 7167, 528 0635, haapsalu@eelk.ee, www.eelk.ee/haapsalu/. Koguduse õpetaja praost Tiit Salumäe; abilisel õpetaja Kristel Engman, õpetaja Kari Tynkkynen, õpetaja Katharina Uffholz, Siiri Mikk, Teno Ilves ja Eleri Illik. Juhatuses esimees Madis Kütt. Jumalateenistus pühapäeviti kl 11 toomkirikus (jaanuarist märtsini Jaani kirikus), reedeti kl 9 hommikupalvus Jaani kirikus. SEB 10602003965006; Swedbank 1120274032. Kantselei avatud E–K, R kl 9–15.

Kristlasena riigikogus

Lauri Luik
Riigikogu kultuuri-
komisjoni liige,
EELK Haapsalu
koguduse nõukogu liige

Kristlikud väärtused on õnneliku elu alus. Kui küsida, mis võiks olla inimese kõige vahetum eesmärk elus, siis see võiks olla õnnelik olemine. Pean silmas õnne kõige laiemas tähenduses. Uskuge või mitte, kuid enamiku poliitikute üks eesmärk on oma igapäevatööd tehes just nimelt muuta inimesi õnnelikumaks.

Ühel varajasel suvehommikul Haapsalu Promenaadi linuvaatlustornis päikesetõusu jälgides panin enda tarbeks kirja oma elu kuus põhiväärtust. Kõige aluseks sai tervis, seejärel õnn, armastus, vabadus, tarkus ja edu. Nii kummaline kui see ka pole, suurele osale on enamik neist väärtustest sünniga kaasa antud. Täiesti tasuta! Ehk ongi need meie kristlikud aluspõhimõtted, mille poole oleme loodud püüdlema. Ka seadusi luues peavad poliitikud seda endale meenutama.

Olen veendunud, et riigikogus ei ole saadikut, kes sooviks seadusloomega teha teistele halba. Teinekord, eriti majanduslikult rasketel aegadel, nagu praegu, on poliitikas vaja valida halva ja väga halva vahel. Loomulikult ei ole halb variant paljudele vastuvõetav, kuid makstab endalt küsida, kas väga halb oleks parem. Mõnikord oleme valiku ees: et ühele anda, tuleb teiselt võtta. Tekkida võivad vastuolud ja maailmavaatelised erinevused, keegi jääb ikka rahulolematuks.

Iga seaduse või otsuse eesmärk on muuta elu paremaks. Teeme seda heas usus inimesse ja tema põhiväärtustesse. Paljud seadused ja otsused on loonud Eestile hea majandusliku baasi ning suure edumaa teiste riikide ees. Eriti selgelt paistab see välja

Lauri Luik.

nüüd, mil mitmed Euroopa (ja kogu maailma) riigid vaevlevad võlgades. Eesti on suutnud headel aegadel koguda reserve ja hoidnud eelarve tasakaalus ning maksud madalad, üldise majanduskeskkonna korras. See on vaid üks näide õigesti tehtud otsustest.

Paraku juhtub, et kõigile meeldida ei õnnestu. Vaevalt et kurjategijale meeldib seadus, mis temalt pooleks eluajaks vabaduse võtab. Kannatanu on aga õnnelik, et ohuallikas on ühiskonnast pikaks ajaks isoleeritud. Vaevalt et kellelegi väga meeldib tagada hätta sattunud Euroopa riikide laene, aga kui me näiteks EFSFi kaudu oma abikätt ei ulata, võib tekkida ahelreaktsioon, mis tõmbab kaasa kõik teised, ka Eesti. Nii peame oma igapäevatöös leidma kuldse kesktee, et enamik inimesi oleks õnnelikud ja ra-

hul. Uskuge, see ei ole lihtne!

Riigikogus otsuseid tehes tuleb silmas pidada, et teeme seadusi kõigile. Universaalseid asjadega kipub aga olema, et keegi on ikka rahulolematu — kõigile on raske meeldida. Seda peab arvestama iga erakond ja poliitik. Et olla populaarne, on paratamatu omada ka mingil hulgal vastaseid, kuid vastased ei pruugi ilmtingimata tähendada vaenlast. Teinekord on poliitilised oponendid tavaelus toredad semud.

Mulle poliitika meeldib. Saan teha maailma paremaks, nagu olen soovinud. Kooliajal üritasin kaasõpilasi aidata õpilasomavalitsuse juhina (monarhina), jätkasin seda tudengina üliõpilasesinduses.

Olgem õnnelikud, aidakem ka teisi õnnelikuks saada. Siis on elu ilus.

Lääne praostkond ja Haapsalu kogudus 2011

1. jaanuar. Huopalahti ja Haka-vuori koguduse liitumisel moodustus Helsingi Haaga kogudus, peaõpetajaks sai Huopalahti õpetaja Hannu Vapaavuori. Pidulikust jumalateenistusest võttis osa ja andis üle Haapsalu koguduse tervituse ning kingituse õpetaja Tiit Salumäe koos abikaasaga.

3. jaanuar. Vabadussõjas võidelnute mälestuspäev. Kirikukellade helistamine kl 10.30 ja pürgade asetamine Vabadussõja samba juurde.

10. veebruar. Praost Tiit Salumäe osales Pühtitsa nunnakloostri eestseisja Iguumenja Varvara matustel.

20. veebruar. Praost Tiit Salumäe teenis kaasa Peterburi Jaani kiriku taaspühitsemise jumalateenistusel. Haapsalu põles väikelastekodu. Hukkus 10 hoolealust.

21. veebruar. Leinapalvus toomkirikus lastekodu põlengus hukkumate mälestuseks. Osalesid peapiiskop Pöder, metropoliit Stefanus, sotsiaalminister Hannu Pevkur, Haapsalu linna ja Lääne maavalitsuse esindajad. Laulis neidudekoor Canzone.

23. veebruar. Praost Tiit Salumäe osales Lääne maavanema vastuvõtul Eesti Vabariigi 93. aastapäeva puhul.

24. veebruar. Eesti Vabariigi 93. aastapäeva kontsertjumalateenistus toomkirikus; pürgade asetamine Vabadussõja samba juurde.

25. veebruar. Praostkonna nõukogu koosolek Ridaldas.

26. veebruar. Gunnar Olo matusetalitus toomkirikus.

11. märts. Lääne maavalitsuse ja praostkonna koostöökoosolek, Missio 2011 ettevalmistus.

14. märts. Piibliinaituse avamine Läänemaa muuseumis.

20. märts. Haapsalut külastas parun Volker von Buxhoeveden.

24. märts. EELK Lääne praostkonna sinodi jumalateenistus Kirbla kirikus. Peapiiskop ordineeris diakoniks Peeter Kralli. Sinod Li-hula kultuurimajas. Lääne praostkonna praostiks valiti Tiit Salumäe, abipraostiks Leevi Reinaru.

25. märts. Paastumaarjapäev. Küüditamise 62. aastapäeva

mälestuspalvus toomkiriku ristimiskabelis.

- 2. aprill.** Eesti Piibliselti üldkogu aastakoosolek Haapsalus.
- 9. aprill.** Juta Maarandi matusetalitus Mihkli kirikus.
- 28. aprill.** Lääne praostkonna konverents Hanila koguduses.
- 30. aprill.** Haapsalu piiskopilinnuse suvehooaja avamine ja kiriku-kontsert.
- 6. mai.** Maavalitsuse ja praostkonna koostöökoosolek, Missio 2011 ettevalmistus.
- 8. mai.** Külas Taize kloostri abilised. Õhtupalvus toomkiriku ristimiskabelis.
- 10. mai.** Lääne praostkonna konverents Lääne-Nigulas. Kirikute turismiteatmiku ettevalmistus.
- 12.–13. mai.** Praost Tiit Salumäe Lahtis Soome–Ungari–Ingeri–Eesti sõpruskoguduste nõupidamisel.
- 19. mai.** Kohtumine Haninge sõpruskoguduse esindajatega Tallinas. Arutati koostöö planeerimist järgmistel aastatel.
- 21.–22. mai.** Haaga sõpruskoguduse delegatsioon Haapsalus külas, õpetaja Hannu Vapaavuori jutlustas missal.
- 23. mai.** Praost Tiit Salumäe kohtumisel Kurhessen–Waldecki maakiriku piiskopi Heiniga konsistooriumis.
- 26. mai.** Lääne praostkonna konverents Lihulas.
- 27.–30. mai.** Koguduse delegatsioon Soomes Kronobys ja Korsnäsi sõpruskoguduses, osaledes uue kogudusemaja pühitsemisel.
- 2.–5. juuni.** Külas Rendsburgi sõpruskoguduste laulukoor ja õpetaja Haeger, kes jutlustas pühapäeval missal.
- 4. juuni.** Läänemaa laulupäev. Lihula 800. Eesti lipu päev. Osalesid koguduse koorid ja Saksa külalised. Ühendkoore juhatasid ka Lia Salumäe ja Sirje Kaasik.
- 6. juuni.** Piiblinäitus Läänemaa muuseumis suleti. Eesti Piibliselti tänukiri Läänemaa muuseumile.
- 14. juuni.** Leinapäeva palvus toomkiriku ristimiskabelis emaaltari ees.
- 30. juuni — 7. juuli.** Praost Tiit Salumäe seminaril Strasbourgi oikumeenilises instituudis.
- 13.–17. juuli.** Haapsalu XVIII vanamuusika festival toomkirikus.
- 17. juuli.** Jaani kiriku remont lõppes, kirik võeti taas kasutusele.
- 5.–7. august.** Koguduse lastekoor koos Sirje Kaasiku ja Lia Salumäega Loviisa rahufoorumil.
- 12.–14. august.** Haapsalus oli külas Kronoby koguduse segakoore Lea Salumäe juhatusel.
- 16. august.** Eva Jänese ja Ritva Vasama kunstinäituse avamine toomkirikus.
- 19.–28. august.** Missio Läänemaal. „Laul ja vabadus“.
- 23.–25. august.** KLPRI 20. aastapäeva tähistav koraalimaraton toomkirikus.
- 10. september.** Filharmoonia kammerkoori 30. hooaja avakontsert toomkirikus.
- 17. september.** Koguduse toomkoore võitis Narvas Maarja laulude festivalil kulddiplomi, Sirje Kaasik sai eripreemia.
- 23. september.** Maavalitsuse ja praostkonna koostöökoosolek.
- 25. september.** Praost Tiit Salumäe Lahtis Ingeri kiriku 400. aastapäeva pidustustel.
- 8.–9. oktoober.** Külas Helsingi NMKÜ meeskoore.
- 24.–31. oktoober.** Praostkonna delegatsioon külastas Kurhessen–Waldecki maakirikut ja Schmalkaldeni dekanaati.
- 2. november.** Haapsallu saabus aastaks õpetaja Katharina Ufholz.
- 27. november.** Advendiküünla süütamine piiskopilinnuses.
- 3. detsember.** Kirikukontsert. Ettekandel Mozarti *Missa brevis*.
- 6. detsember.** Soome iseseisvuspäeva palvus toomkirikus.
- 10. detsember.** Koguduse nõukogu koosolek ja jõulupuu.
- 18. detsember.** IV advent. Leeripüha toomkirikus.
- 20.–26. detsember.** Praost Tiit Salumäe koos abikaasaga pühal maal. Kohtumine Petlemma linnapea ja luterliku kiriku piiskopi Munibiga.
- 27. detsember.** Johannesepäeva tähistamine, koguduse teene-tärgi üleandmine.

*Haapsalu koguduse uudised ilmuvad e-infokuukirjas
Johannese Sõnumid*

Koraalimaraton

Haapsalu kogudus tähistas luteri kiriku laulu- ja palveraamatu 20aastaseks saamist kolmepäevase koraalimaratoniga Haapsalu toomkirikus.

Lauluraamatu kõigi 484 laulu läbi-laulmiseks kulus kolm päeva, alustati 23. ja lõpetati 25. augustil. Laulmine käis vahetpidamata kell 10–22.

Kuna koraalimaratonist võtsid osa ka teised Läänemaa ja Haapsalu kogudused ning peaaegu kõik praostkonnad, kujunes sellest suurejooneline palveosadus.

Osalevatele praostkondadele oli juba kevadel ette antud teatud hulk laule, kõik muu jäi osalejate kujunda-da.

Kõik, kes tulid, olidki teinud põhjaliku ettevalmistuse. Saaremaa kogudused tulid kolme suure kooriga, Tallinna praostkond oli kokku kutsunud koguduste koorijuhate koori, kes laulis koraale mitmehäälselt, kirjeldas Haapsalu koguduse organist Lia Salumäe.

Põhjalik ettevalmistus oli Valga ja Järva praostkonnal. Kose kogudusest oli puhkpillikoor. Rapla kogudus, eesotsas õpetaja Mihkel Kukk, tuli suure bussiga, ühendades nii koraalilaulmise ja koguduse ekskursiooni. Viru praostkonnast oli lauljaid ja organiste kuest kogudusest. Lääne praostkonnast osales viis kogudust.

Kolme päeva jooksul käis marato-

nil üle 600 inimese lastest eakateni. Koraalide laulmise vahele jutustati lauluraamatu kujune-mise lugu.

Maratonil käisid ka peapiiskop Andres Pöder, kes pidas keskpäevapalvuse, ja Lääne maavanema kt Merle Mäesalu.

Lia Salumäe oli suurema osa neist kolmest päevast toomkirikus orelil taga, saates lauljaid ja lauldes ise kaasa. Kaasatud oli ka palju vabatahtlikke: osalejate registreerimisel ja korrapidamisel, laulunumbrite vahetamisel, lõunasöögi pakkumisel.

„See oli puhastumine, tänu ja rõõm ja veel midagi erilist, mida ei oskagi sõnadesse panna,“ kirjeldas Lia Salumäe erilist tunnet, mis tekkis tundide viisi lauldes ja orelit mängides. „Seda tahaksin veel kogeda.“

Helilooja ja dirigent Sirje Kaasik ütles, et nautis erilisel keskaegseid meloodiakäike ja harmoonilist kooskõla. Et oli aega istuda ja lihtsalt laulda, nautis ta sõna tähendust, sõna mõju, sõna rikkust.

Kogu maraton läks Saaremaa pereraadio vahendusel otse pildiraadiosse, mida sai jälgida üle maailma.

Tänavune aasta on Eesti

Uustulnukana Haapsalus

Mina olen Haapsalu Püha Johannese koguduses uustulnuk. Kindlasti saan paljudega teist lähemal ajal isiklikult tuttavaks, kuid siinkohal süüski mõni sõna endast. Minu nimi on Katharina Ufholz ja ma olen 30aastane. Olen kirikuõpetaja EELK sõpruskirikust Kurhessen–Waldeckist Saksamaalt. Elan nüüd ühe aasta Haapsalus ja töötan koos praost Tiit Salumäega siinses koguduses.

Olen kirikuga seotud juba lapsepõlvest peale. Oma kodukoguduses Saksamaal käisin pühapäevakoolis ja hiljem noortetunnis. Minu isa kuulus pikka aega koguduse juhatusse. Kõige südamelähedasem on mulle alati olnud muusika. Noorukieas mängisin jumalateenistusel orelit, laulsin kahes kooris ja mõnda aega juhatasin ka üht neist kooridest. Lõin aktiivselt

kaasa koguduse laste- ja noortetöös. Peagi küpses minus soov minna õppima teoloogiat ja saada kirikuõpetajaks. Ülikooli-ajal veetsin Lõuna–Saksamaal Heidelbergis ja Tübingenis. Vikariaadis olin Hesseni liidumaa põhjaosas, Bad Arolseni väike-linnas.

Mul on hea meel, et mul on nüüd võimalik õppida tundma Eestit, sinset kultuuri ja keelt, aga eelkõige siin elavaid inimesi. Ootan huviga uusi ülesandeid ja kogemusi ning ootan juba teiega kohtumist!

Südamlike tervituste ja õn-nistussoovidega teie

Katharina Ufholz

andis erilise osadustunde

Koraalimaraton Haapsalu toomkirikus.

Evangeelses Luterlikus Kirikus kuulutatud laulu- ja palveraamatu aastaks. Esimest korda lauldi lauluraamat kaanest kaaneni läbi 2002 Viljandis. Haapsalu ettevõtmine oli Eestis teine ja see käis Missio 2011 raames.

Lehte Ilves

Jaani kirik on taas kasutusel

Kolm aastat kestnud remondi järel pidas kogudus 17. juunil Jaani kirikus piduliku tänujumalateenistuse, pärastlõunal andis kirikus kontserdi vanamuusikaansambel Heinavanker.

Jaani kiriku kasutamine vajus tagaplaanile pärast toomkiriku kasutuselevõttu 1990. Kui Haapsalu valmistus tähistama linna 725. aastapäeva, tõstatas kiriku fassaadi kordategemise koguduse juhatusse liige Sulev Saareväli, kes oli nõus selleks annetama 300 000 kr.

Linna muinsuskaitse peaspetsialisti Tõnis Padu andmeil krohviti viimati kiriku seinu rohkem kui 200 aastat tagasi, suurremondi ajal 1789.

Fassaadi remont algas novembris 2008 ja lõppes 2010. Selle sisse jäi ka hulk muid töid, sh väliskuse ja akende kordate-

gemine. Et üks töö tingis teise, jätkus töö kirikus sees.

„Kunsti ja vaatamisväärsuste poolest on Jaani kirik hoopis teisest klassist kui toomkirik,“ ütles koguduse õpetaja Tiit Salumäe. „Ainuüksi kivialtar, kantsel ja vanad hauakivid on suur haruldus.“

2010 korrastati ajaloolised hauaplaadid ja kooriruumi põrand. Kirikusse toodi sisse kaugküte. Orelimeister Toomas Mäeväli tegi orelile hooldusremondi. Tänavune suurim töö oli paeplaatidest põranda tegemine.

Varem Jaani majas peetud reedesi hommikupalvusi hakati nüüd pidama Jaani kirikus.

Et Jaani kirik leiaks rohkem kasutust ja saaks ka koguduse nooremaile liikmeile niisama koduseks kui vanemaile, otsus-

Suuremad tööd Jaani kirikus

- Välisfassaadi krohviparandused ja värvimine
- Kiriku ümber pinnase eemaldamine, planeerimine ja drenaaž, kiviaedade ehitamine
- Akende-uste taastamine ja korrastamine
- Metallitööd: tuulelipu taastamine, rastastooli kaldtee
- Ajalooliste hauaplaatide paika-seadmine ja korrastamine
- Põrandaküte, soojustorustik ja soojussõlm
- Uus kivi põrand
- Oreli remondi I etapp
- Vaestepaku taastamine

tas koguduse juhatus selle aasta jõulupuu pidada Jaani kirikus. Pärast kolmekuningapäeva on kuni ülestõusmispuhadeni kõik pühapäevased jumalateenistused Jaani kirikus.

Erinevalt toomkirikust kuulub Jaani kirik Haapsalu Püha Johannese kogudusele.

Kolm aastat käinud remondiks kulus kokku kaks miljonit krooni ehk peaaegu 130 000 eurot. Selle sees on Sulev Saarevälja annetus, korjanduskarpi Jaani kiriku remondi heaks pandud raha, linna, riigi ja muinsuskaitse raha. Värviga toetasid Sadolin ja Epp Maria Kokamägi. Parila Klaas renoveeris ukсед ja aknad, küsides selle eest kahju-mi piiril hinda.

Eelmine suur remont oli Jaani kirikus 1970. aastate lõpus, kui selgus, et lagi ei kannu ja kiriku müürid hakkavad laiali vajuma. Kirik sai siis ka uue katuse.

Lehte Ilves
Lääne Elu

Kullamaa Püha Johannese kogudus

90701 Kullamaa, Läänemaa, tel 477 5517, faks 477 5517, kullamaa@eelk.ee. Koguduse õpetaja Ants Leedjärv, juhatuse esimees Margus Jehe. SEB 10602003964007. Kantselei avatud E, N, R kl 9–13. Jumalateenistus igal pühapäeval kl 11.

Kullamaa koguduse elu

Nii nagu kogu maarahva elu, jääb ka koguduse elu aasta-aastalt vaiksemaks. Inimesed on kinni oma argimurede ega oska otsida tuge ja kindlust kirikust. Püha soiku ei ole elu meie koguduses siiski jäänud ja üht-teist huvitavat on toimunud. Kahjuks on osavõtjaid vähe, aga tuleb olla tänulik nendegi eest.

Kevadest on tegutsenud laste laulukool ja pühapäevakool. Tööd jätkab segakoor, küll üsna väikesearvuliselt, kuid ustavalt. Vanematele inimestele oli aprillis eakate päev, vestlesime seal igasugustel teemadel. Kooriga käisime aprillis külas Väandra kogudusel. Emadepäeval laulsid kirikus lapsed.

Mais käisime Soome sõpruskoguduses meie ustava abilise ja sõbra Lauri Huhtala matusel. Mai viimasel laupäeval tähistasime koos kultuurimajaga meie

Kullamaa koguduse koolituspäev.

orelimeistri Carl August Tantonni 210. sünniaastapäeva oreli-maratoniga. Sellega seoses olid kõigil juulikuu laupäevadel kirikus orelipooltunnid, seal esinesid eri organistid.

Kesksumvi oli vaiksem, kuid augustis osalesid lapsed ja segakoor Missio 2011 üritustel.

Jõudu ja võimalust mööda

oleme püüdnud meeles pidada sünnipäevalapsi, kel on ümarmargune tähtpäev.

Jumalateenistusi oleme pidanud ka Risti hooldekodus ja Laukna külas.

Majanduslikult läheb koguduse elu iga aastaga raskemaks. Vajame palju eestpalveid ja ohvrimeelseid annetusi. Veidi

on meid abistanud Soome sõbrad, tänu neile oleme siiani kuidagi hakkama saanud. Palku on vähendatud, kuid kogudusel on ikkagi töötajate ees suured võlad.

Kõikjal on näha, kuidas me remondime ja korrastame oma kodusid. Meie vaimne kodu — kirik ja kogudusemaja — on aga kurva välimusega. Koguduse toimimine on võimalik ainult ohvrimeelsete liikmete abiga, sest mujalt me raha ei saa! Sellestki tuleb suur osa maksta maksudeks.

Me kõik vajame Jumala armu ja õnnistust. Jumal õnnistab siira südamega annetajaid!

Aitäh kõigile, kes on meiega koos muretsenud koguduse käekäigu pärast!

Loodame ka uuel aastal Jumala armule.

Tooni Leedjärv

Koori väljasõit Väandrasse

Kuigi Kullamaa koguduse segakoori tegemised on piirdunud sel aastal kodukoguduse teenimisega ja esinemistega praostkonna piires, mahtus selle sekka ka üks kena kevadine väljasõit Väandrale. Väljasõidud on koorile alati väga motiveerivad ja tugevdavad ühtsustunnet.

Küllakutse saime EELK Väandra Martini koguduse segakoorilt, meid kutsuti nende koori 10. tegevusaasta tähistamisele. Loomulikult soovisime meie oma 57 tegevusaasta kõrval „noorukest“ koori õnnitleda minna. See oli meile justkui äratus pikast talveunest, virgutus enne ülestõusmispühi.

17. aprillil, palmipuudepüha hommikul võtsimegi oma suurepärase koosseisuga ette teekonna. Mahtusime ära koguduse väikesesse bussi ja ühte

sõiduautosse. Kingituseks oli kaasas hulk noodiraamatuid ja lillekorv, laulud keelel ja meelel, hea tuju veel kõige peale. Kullamaalt Väandrasse on võimalik jõuda kas ühelt poolt ringiga või teiselt poolt ringiga. Lääksimegi üht teed ja tulime teist teed, nii oli teekond põnevam. Väandrasse jõudes tekkis küsimus: kus on kirik? Ei paistnud torni maanteele, nagu on paljudes asulates kombeks, ei leidnud viita, mis otsetee remondi tõttu oleks juhatanud õiget teed. Tegelikult on vastus lihtne: Väandra Martini kirik asub Kirikumäel suurte kuuskede all. Loomulikult, kus siis veel! Vähemasti nii võib turismiveebist lugeda. Tõepoolest, pärast väikest seiklemist me ta sealt leidsimegi.

Vastuvõtt oli soe ja südamelik, meid tervitasid koguduse

õpetaja Ants Kivilo ja koonjuht Iren Värva koos segakoori liikmetega. Kui meie kooriliikmete arvu võrrelda, siis naishääli on neil küll rohkem, kuid tublisid mehi meiega võrdselt — kaks!

Väike (meie kirikuga võrreldes) hubane kirik oli külalisi, kuulajaid ja õnnitlejaid peaaegu täis. Ei juutu just eriti sageli, et meie koor peab nii suure rahvahulga ees seisma. Kontsert-jumalateenistusel esitasime kannatamisajale kohaseid laule, sealhulgas oma koonjuhi Tooni Leedjärve loomingut, nii hästi kui suutsime ja võimelised olime. Laulsime ühe laulu ka koos sünnipäevalistega. Nende koori esinemine oli muljetavaldav, hääled kõlasid lausa ingellikult.

Pärast kontsertteenistust ja õnnistussõnade jagamist nii laulus kui ka sõnas ootas meid rikkalik pidulaud omavalmistatud hõrgutistega. Koos kohvi ja muu hea-parema nautisime kirikuruumis seltskonda, mida ühendas Jumala Vaim. Kirikus ei saa see teisisi olla. Oleme nei-

le tänulikud kutse eest ja ootame neid I advendil Kullamaale.

Inspireerituna kooslaulmisest lõpetuseks mõned mõtted: Piiblit lugedes saame teada, kui tähtis on Jumalale muusika. Palvete kõrval on meie Loojale ülioluline tänu, kiitus ja ülistus. Laulmine on parim viis seda talle anda. Muusika loob taevase ja maapealse harmoonia. Siit üleskute: kui soovid osa saada imelisest harmooniast, liitu kirikukooriga! Võid öelda: tahaks küll, aga pole lauluhäält — no siis tule kuulama. Võid öelda: tahaks küll, aga pole aega... Kui Jumal on sinu elus tähtis, saad jälle Piiblit lugedes teada, kui tähtis on Jumalale ohvriand. Tänapäeval on inimesele tervise kõrval tähtsad kaks asja: aeg ja raha. Rahaga on lood, nagu nad on, aga kingi (Vana Testamendi järgi: ohverda) Jumalale oma aega. Leia üks hetk, näiteks pühapäeval Temale ja Tä õnnistab su eluteed!

Koori nimel
Tiina Silk

Kullamaal hakkas tegutsema laste laulukool

Suurt rõõmu teeb, et üks väike grupp, 4-5 last on leidnud meeldiva koha kogudusemajas.

Juba paar aastat tagasi kutsusin lapsi, kes ei saa kooli kooris laulda, enda juurde. Oli näha, et lapsed tahavad laulda, kuid kõigile pole seda oskust ühepalju kingitud. Nii alustasin nendega laulukooli, kus saab tegelda iga lapsega võimalikult palju eraldi.

Lapsed ei ole tüdinud vaeva nägemast. Tasapisi läheb laulmine üha paremaks. Suvel osalesime Missio lasteüritustel Vatlas, Varblas, Kullamaal ja Ristil, kus laulsime teistele lastele ning osalesime ka tegevustes. Laulukooli lastele meeldib käia ka pühapäevakooli tundides. Paraku on maalastel raske leida kõigile sobivat aega, sest osa lapsi sõltub koolibussidest.

Suur mure on aga, et keegi koguduse liikmeist ei taha enda peale võtta pühapäevakooli õpetaja ülesandeid. Nii olen pidanud ka seda tööd tegema, kuigi ka mulle on see raske ülesanne. Olen aegade jooksul näinud, et pühapäevakooli õpetajad tüdivad ja väsivad. Üks põhjus võib olla, et nad pole väärtustanud kirikus käimise tähtsust, kirikust saadavat õnnistust ja tarkust. Ainult oma tarkusele lootes me väsimegi.

Jään väga lootma ja palvetama, et Jumal juhataks meie rohkem inimesi, kes tahavad osaleda koguduse tegevuses. Kes tunnevad vajadust vaimse arenemise järele, muretsevad ja palvetavad ka koguduse järelkasvu eest.

Laste uueks lemmiklauluks on saanud laul:

„Telefon heliseb taevasse, Jumal, kuule mind, kõnen sinuga südamest, Jumal, kuule mind.“

Tooni Leedjärv

Mihkli Miikaeli kogudus

88421 Mihkli, Pärnumaa, tel 56915347, mihkli@eelk.ee. Hooldajaõpetaja Kaido Saak, juhatuse esimees Silvi Lootsmann. SEB 10902000832007. Jumalateenistus kuu 2. ja 4. pühapäeval kl 14.

Uut Mihkli kiriku ajalooost

Raamatulukud.

Mihkli kirik on Pärnumaa vanim kirik ja kuulub ühtlasi eakamate hulka kogu läänepoolses Eestis. Sellele järeldusele jõudis meie keskaegse arhitektuuri parim asjatundja Villem Raam 1986. aastal, mil ta tegi seal suhteliselt väikesemahulisi uurimistöid. Esmajoones võlvide ehitusviisi põhjal pakkus Raam välja, et need on rajatud 13. sajandi IV veerandil. Mõõduv aasta andis aga Mihkli kiriku ajaloo kohta uut lisateavet.

Tänavu sügiseks olid kavandatud Mihkli kiriku katuse uuendamistööd põhiliselt PRIA rahastuse toel. Kõigepealt otsustati kiriku võlvidelt eemaldada sajandite jooksul kogunenud 2–3 m paksune prahikiht. 19. augustil paljastusid töödes kiriku võlvikandel umbes meetripaksuse sodi all inimluud. Leiust teavitati kohe muinsuskaitset. Järgnes arheoloogiline uurimistöök allakirjutanu ja Tartu ülikooli arheoloogiadoktorandi Martin Malve juhendusel.

Terveid skelette siiski ei leitud, mullas oli peamiselt roideid, selgroolülisid, toru- ja koljuluude fragmente. Need kõik paiknesid segamini. Võlvidele polnud seega kedagi maetud. Luud olid sinna sattunud koos ülesveetud mullaga, mis võeti

töenäoliselt kiriku kõrvalt, kus paiknes keskaegne kalmistu. Leiti ka tolleaegsetele matustele iseloomulikke panuseid: pronksõrmus, kolm nuga, pannal ja neli hõbemünti. Tähelepanu vääriksid värvilised maalingutega klaasikillud, mis pärinevad kirikuakendest. Kõige huvitavamad on aga kaks messingust kaunistustega raamatukaante sulgurit, mis pärinevad 16. sajandist.

Senised tähelepanekud lubavad oletada, et mulla ja luude ülestassimine võis aset leida 18.–19. sajandil, aga selle põhjustest pole midagi teada. Pärnis erandlik selline inimluude asukoht siiski pole. Restaurator Juhan Kilumetsa andmeil on ka Hanila ja Järva-Madise kiriku võlvidelt luud välja tulnud.

Võlvidelt prahi ja mullakihhi eemaldamine tõi ilmsiks ka uusi andmeid Mihkli kiriku ehitusloost. Kaevamistel selgus, et enne võlvide ehitamist oli kirik lihtsa talalaega, millele viitasid paekiviseintes avastatud avaused. Vahetult nende all ilmnis kirikumüüride sisepinnal krohvijäänuseid, mis näitab, et juba sel ajal oli pühakoda seest krohvitud. Kiriku idaseinas paljastusid kaks varasemat 70 x 70 cm suurust aknaava, mis olid võlvide rajamisel kinni müüri-

tud ja pidid pärinema vanemast kivihoonest. Kiriku lääneseina nurkade lähedal avastati läbi müüri ulatuvad talaaugud. Need viitavad, et lääneseina välisküljel võis juba kiriku varasel ajal paikneda rõdu või koguni kaitserõdu.

Mihkli kiriku kaitseotstarbelisele kasutamisele viitab ka tema põhjaseina ülaosas umbes 2 m pikkune käik müüri sees, mis septembri alguses taas lahti kaevati. Käigu kaudu sai minna talalaele. Hiljem, võlvide ladumisel ehitati sinna trepp. Käiku pääses aga kooriruumi seinas oleva ukseava kaudu, mis paiknes põrandast umbes 4 m kõrgusel. Sinna pääsuks oli vaja redelit.

Huvitavat mõtteainet pakuvad kiriku põhja- ja lõunapoolse müüri pealispinna 80–90 cm allpool paiknevad väiksemad avaused, mis olid samuti osaliselt sodi täis. Kolmest avausest tulid prahi seest välja kolmeharulised seinälühtrid, mis olid ära peidetud ilmselt 1943. aastal. Läbi enam kui meetripaksuse kirikuseina ulatuvais avausest paiknesid omal ajal kuni 15 cm läbimõõduga ümarpalgid, mille otstarve pole täpselt teada. Laetaladeks olnuks nad liiga peenikesed. Võib oletada, et palgid olid seotud kiriku mingil ehitusjärgul tellingute kinnitamisega või toestasid nad hoopis kirikumüüri välisküljel paiknevat puidust kaitserõdu. Näiteks kümmekonna aasta eest tuvastas arheoloog Villo Kadakas samasuguste avause põhjal Jõhvi Mihkli kirikus sellise kaitserõdu olemasolu.

Kokku eemaldati Mihkli kiriku võlvidelt umbes 230 tonni mulda, mördi- ja katusekivide tükke ning muud prahit. Sellega kaasnenud Muinsuskaitseameti finantseeritud arheoloogilistel uurimistöödel kogutud materjalid on väga huvitavad, aga nõuavad pikemaajalist ja igakülgselt analüüsi. Võib-olla õnnestub nende põhjal täpsustada ka Mihkli kiriku rajamisega ja ehk osutub see seni arvatust veel varasemaks.

Ain Mäesalu

Tartu ülikooli arheoloogia õpetooli lektor

Lääne-Nigula Püha Nikolause kogudus

Nigula tee 1, 90807 Taebala vald, Lääne maakond, tel 479 6658, faks 479 6658, laane-nigula@eelk.ee, www.eelk.ee/laane-nigula/. Koguduse õpetaja Leevi Reinaru, juhatuse esimees Tiina Võsu. Swedbank 1120076599. Jumalateenistus pühapäeviti kl 12.

Ansambel Doxa tähistas 25. aastapäeva 4. septembril piduliku jumalateenistusega. Pildil endised ja praegused lauljad.

Lääne–Nigula koguduse muusikatööst

Lääne–Nigula koguduse muusikatöös oli sügis rõõmus ja pidurohke. 4. septembril tähistas ansambel Doxa oma 25. sünnipäeva. Ansambel alustas nelja liikmega, aastate jooksul on seal laulnud üle 60 inimese. Laule on selgeks õpitud üle kaheksa. Lauldud on väga mitmesugustes Eesti paikades, aga ka Soomes, Rootsis, Saksamaal ja Petseris. Välja on antud kolm kasseti ja üks CD. See on kuiv kokkuvõtte tegevusest.

Nimi Doxa tähendab ladina

keeles Jumala aupaistet või sära. Selle sära edasiandmine ongi olnud meie soov. Armas ja südantsoojendav oli nii jumalateenistusel kui ka sellele järgneval sünnipäevapeol laulda vanu laule koos ansambli praeguste ja endiste liikmetega. Tore oli üksteise käekäigust kuulda ja vanu filmilõike esinemistest vaadata.

16. oktoobril oli noortekooril 10. sünnipäev. Jälle olid endised ja praegused lauljad kutsutud jumalateenistusele ja sünnipäevapeole. Saime laulda, torti

süüa ja lõbusaid mängu mängida. Laulmine liidab, tekitab ühtse pere tunde. Üle aastate kokkusaamine ongi nagu suguvõsa kokkutulek, sest õppimine ja töö on viinud paljusid kodukohtast kaugemale. Noortekooris on laulnud üle 50 inimese, välja on antud üks CD.

13. novembril laulis jumalateenistusel ansambel Crux. 10 aastat tagasi tuli kokku neli noormeest, kel oli tahtmine muusikat teha. Esialgu mängiti noorteõhtutel saatebändina.

Peagi hakati ise laule kirjutama, järgmisel suvel oli neil esimene kontsert. Nüüd on ansambelis viis noormeest. Oma muusikat on jäädvustatud neljale CDle. Nii tähistaski ansambel oma 10. sünnipäeva. Tore da peo korraldasid neile koguduse noored.

Sellel sügisel on olnud põhjust oma töodes–tegemistes Jumalat tänada, Temaga koos edasi minna ja laulda! Mis võiks veel toredam olla?

Helle Reinaru
Muusikatöö juht

Kodugrupp Taebalas koguneb tänuks ja palves

Meie kodugrupp käib koos igal nädalal. Kokku on meid seitse, vahel on meil ka külalisi. Selle seltskonnaga algas meil juba teine aasta. Koguneme Kalevi kodus. Tavaliselt loeme Piiblit, arutame, mida on Jumala Sõnal meile öelda. Seeläbi kasvame usus Jumalasse, oleme üksteisele toeks ja kogeme koos positiivset energiat, mis saadab

meid terve nädala. Meie kodugrupp on just selline, kus me saame oma mõtetest rääkida, usaldame üksteist. Meil on väike eestpalvekarip, kuhu saame oma palved kirjutada. Koos palvetame meie kõikide murede ja vajaduste eest, täname kordaminekute eest. Oleme kodugruppiga korraldanud ka väljasõite, mõnikord on aga hea

lihtsalt koos olla ja veidi maiustada.

Liitusime koguduse palveketiga. Kaks korda päevas on meil koguduses aeg üksteise eest palvetamiseks. Kel võimalik, liitub palveketiga kas hommikul või õhtul kell pool kümme.

Ester ja Kalev Rodima
Laste- ja noortetöö juhid

Lihula Eliisabeti kogudus

Tallinna mnt 11, 90303 Lihula, Läänemaa, tel 5691 5347, lihula@eelk.ee. Koguduse õpetaja Kaido Saak. Juhatuse esimees Jaak Kastepõld. Swedbank 1120076599. Jumalateenistus pühapäeviti kl 11.

Wachtmeister: Olla eluga rahul – see on suur väärtus

Kuus küsimust Lihula koguduse juhatusel liikmele Holger Wachtmeistrile.

Oled olnud juba mõnda aega Lihula elanik. Mis tõi sind Rootsist väikesesse Lihulasse?

See oli aastal 1994. Rootsist ei läinud äri kõige paremini ja Eesti tundus perspektiivikas koht. Lihulas oli saadaval tootmise arendamiseks sobiv hoonekompleks. Suurt osa mängis siiski ka juhus, et sattusin just Lihulasse.

Sinu suguvõsal on Eestiga side ka möödunud aegadest.

Nii see tõepoolest on. Selle kohta, millal minu esivanemad Eestisse sattusid, täpsed andmed puuduvad. Teada on, et 17. sajandil asusid nad Tallinnast elama Rootsi. Eestis oli meie suguvõsa seotud mitme mõisaga, kõige tihedamalt Vaemla mõisaga Hiiumaal.

Oled näinud elu Rootsist ja meil siin Eestis. Kuidas võrdled siinset ja sealset kirikuelu?

Pean tunnistama, et Rootsist ei olnud ma kirikuga väga lähedalt seotud. Kindlasti on sealne elu mitmes mõttes stabiilsem, ka kirikus. Eestis on olnud muudatused igas eluvaldkonnas palju suuremad ja kiiremad. Rootsi kiriku majandusseis on tänu toimivale maksusüsteemile parem. Ka on paljud inimesed seal aegade jooksul pärandanud oma vara kirikule. Kuigi Rootsi ühiskond on materiaalses mõttes rikkam, meeldib mulle siin rohkem. Kui seal on paljud asjad stabiilselt paigas, siis Eesti pakub harukordselt põnevat võimalust olla protsesside alguse juures. Mulle meeldib ka sinne rahulik elutempo. Ma ei poolda meeletule tarbimisele suunatud võidu jooksu, kus

Holger Wachtmeister.

kõik tahaksid olla võitjad, olla alati naabrist paremad. Lihtsalt eluga rahul olla on ka suur väärtus.

Kiriku roll on kuulutada ajatut sõnumit Looja armastusest inimese vastu. Ajad ja olud siin ilmas aga muutuvad. Mida peaks kogudus ette võtma, et seda head sõnumit paremini inimesele vahendada?

Kui iga koguduse liige kutsuks ühe sõbra või sõbranna pühapäeval teenistusele kaasa, oleks see juba suur samm edasi. Peame aga austama iga inimese valikut. Kui rääkida Lihula kogudusest, siis korralik kooskäämise ruum oleks see, mis

elu edasi viiks. Koguduse iga kokkusaamine on tähtis ja mida rohkem me koos käime, seda parem. Väga tähtis on, et koguduse kooskäämiskoht oleks selline, kuhu tahetakse tulla — soe, ilus, hubane. Head sõbrad Saksamaalt on meid toetanud ja peagi saame algust teha kantseleimaja remondiga. See on minule vastutusrikas löik koguduse töös.

Peaaegu igal pühapäeval võib Sind kohata kirikus. Miks on jumalateenistus Sinule nii tähtis?

Naljaga pooleks võin öelda, et kirikuõpetaja käskis tulla. Teisalt aga, kui kogudus on väike,

on iga inimene teenistusel vajalik. Üks asi on ka harjumus. Kui näiteks oled harjunud jooma hommikul tassi kohvi ja kui siis ühel hommikul see vahele jääb, tunned sellest puudust.

Mida soovid Lihula ja kogu Läänemaa rahvale jõuluks ja uueks aastaks?

Et talv ei tuleks nii külm, kui oli eelmine. Mitte mõelda ainult raha peale — sellest on alati puudus. Siin maailmas on väga palju muid väärtusi, mida kalliks pidada. Ei maksa mõelda ainult probleemidele, elu on ju tegelikult tore!

Küsitlenud õpetaja
Kaido Saak

EESTI KIRIK

on iga koguduseliikme leht

Tellimuse saab esitada: toimetuse tel 733 7790, kiriku kantseleis, postkontoris, internetis www.eestikirik.ee. E-post: ek@eelk.ee

Märjamaa Maarja kogudus

Pärnu mnt 26, 78301 Märjamaa, Raplamaa, tel 511 8419, marjamaa@eelk.ee, www.eelk.ee/marjamaa/. Koguduse õpetaja Illimar Toomet, juhatuse esimees Johannes Arjake. SEB 10802004844007. Kantsleli avatud K, N kl 10–13, pühapäeviti enne ja pärast jumalateenistust. Missa pühapäeviti kl 11, kolmapäeviti 18.30, esmaspäeviti, teisipäeviti, neljapäeviti ja reedeti 7.30.

Sõprus- koguduse külaskäik Märjamaale

Märjamaa koguduse sõprus-suhted Vihanti kogudusega Soomes said alguse peaaegu 20 aastat tagasi. Selle nähtavaim märk on Märjamaa kogudusemaja, mis ongi suuresti ehitatud Soome sõprade talutöö ja rahalise toega.

Aastate jooksul on mõlemas koguduses vahetunud paljud töötajad ja vaimulikudki. Pealegi on Vihanti kogudus liitunud naaberkogudustega, olles nüüd vaid üks osa suurest Siikasalo kogudusest. Et igal teisel aastal on Vihanti valla ja koguduse inimesed käinud Märjamaal, ja vastupidi, otsustasid Siikasalo koguduse ülemõpetaja Lauri Haapala ja Vihanti kiriku abiõpetaja Teemu Riihimäki koos kümnekonna koguduse töötajaga tulla tänava tutvuma sinse eluoluga.

11.–14. augustini kestnud külaskäiku võõrustasid nii Märjamaa vald kui ka kogudus. Laupäeval, 13. augustil oli kogudusemajas töötajate kohtumine, kus räägiti mõlema koguduse hetkesisust ja tulevikust. Vihanti kiriku lauluansambel kantor Asko Rautakoski juhatusel andis Märjamaa kirikus kontserdi.

Illimar Toomet

Talvekiriku remont

Suvel oli Märjamaa kogudusemajas remont. Talvekiriku seinad ja aknaraamid said uue värvkatte, välja vahetati radiaatoreid.

Suure osa töö õnnestumisse andsid 26 vabatahtlikku, kes olid abiks värvimisel. Ettevõtmist toetas Kohaliku Omaalgatuse Programm enam kui 1000 euroga.

Kirikust ja mis sealt seest leida on

Märjamaa Maarja kiriku altar.

Selle aasta nelipühast seisavad Märjamaa Maarja kiriku altaril Vigala kirikust saadud küünlajalad ja krutsifiks. Kui mujal võiks selliste esemete ühte või teise paika asetamine jääda märkamatuks, siis Märjamaa kirikus aitavad need koondada tähelepanu kirikuruumi kõige olulisemale paigale — altarile.

Sõna altar tähendas algelt kõrgendatud kohta. Kirikus on see enamasti massiivne kivist või puidust laud, millel talitatakse altarisakramenti — armulauda — ja mille juures peab vaimulik jumalateenistust. Ekslikult nimetatakse mõnikord altariks ka altarilaua taga seisvat retaablit ehk pildiseina.

Altari tähendust kirjeldab kõige otsesemalt altaril seisv ristilöödud Issanda kuju. Ristilöömise motiivi on kujutatud ka paljudel Eesti luterlike kirikute altarimaalidel. Altar on Kolgata, millel Issand annab oma elu, et meie võiksime saada elavaks. Nii nagu kuningalossi kõige olulisem paik on troon, millel lubatakse istuda vaid valitsejal, nii on ka kirikus, Jumala kojas, altar paik, millel koja isand Kris-

tus on kohal, kui leib ja vein saavad armulaua pühitsemisel Issanda ihuks ja vereks.

Tänavu aasta oktoobrist on Märjamaa kogudusemaja talvekiriku seintele paigutatud ristitee peatused. Viieteistkümmel värvipildiga tahvil on kujutatud episoodide Issanda kannatusetest, alates surmamõistmisest kuni matmise ja ülestõusmiseni. Ristitee palvusi hakkasid esmalt pidama palverändurid, kes pühäl maal olles käisid palvetades läbi tee, millel oli käinud Issand. Samasuguse „teekonna” rajamine kodukirikusse võimaldas seda teed üha uuesti palvetades läbi käia. Samal kombel saab ristiteel palvetades Issanda kannatamine ja surm sügavamalt tähenduse ka neile, kes Jeruusalemmas pole käinud või sinna minna ei saa.

Ristitee palvet võib pidada üksi või mitmekesi. Iga peatuse juures saab põlvitades või seistes lugeda ja mõtiskleda Issanda kannatuse üle ning vaadelda selle valguses oma elu. Märjamaa talvekirikust võib leida vihikuid, mis on palvetamisel abiks.

Viimastel aastatel on paljusid

kirikuinimesi kurvastanud kirikuruumi sobimatu kasutamine — üht kirikut on rüvetatud joominguga, teist nn kunstiprojektiga. Usun, et see, millega kristlastena saame selletaoliste rünnetele vastata, on kasutada oma pühakodasid veel rohkem selleks, milleks need on rajatud — palvetamiseks. Jumalaga kohtumiseks ei ole vaja osta piletit ega broneerida aega mitu kuud ette. Selleks kohtumiseks on pühapäeval kiriku ukсед avatud igale inimesele.

Illimar Toomet

Valmis ülevaade kiriku ja koguduse ajaloost

Märjamaa kiriku ja koguduse enam kui 640 aasta pikkusest ajaloost on valminud põhjalik ülevaade. Koostaja on koguduse liige Aet Reinhold, kellele see oli Eesti metodisti kiriku teoloogilise seminari diplomitöö. Kirjatöö on koos fotodega leitav koguduse koduleheküljelt www.eelk.ee/marjamaa, rubriigist „Ajalugu”.

Kevadine perepäev Nõval

1. juunil oli Nõval ja Loode-Eestis ilu suveilm, Märjamaa koguduse pühapäevakooli lapsed kogunesid oma perepäevale. Kuigi varem oli end kirja pannud umbes 15 last, sõitis Nõvale siiski kümnekond, vanemad ja vanavanemad pealekauba.

Päevakava oli ette valmistatud pühapäevakooli õpetaja Riina Toomet. Esmalt saime Nõva kirikus kokku kohalike lastega. Märjamaa lastel oli väikeses vanas puukirikus palju uudistamist. Kellatorni ronimine oli kõigile jõukohane, soovijad said kellagi helistada. Laulsi me ühislaulu ja kummardasime altari ümber palvehetkeks.

Edasi läksime kogudusemaja, kus väga külalislahke Ülle Metsma juhendas lapsi suvejoogi valmistamisel. Igaüks sai kaela oma meisterdatud nimesildi.

Järgmiseks külastasime Peraküla loodusemaja. Kõigepealt tutvustas Silja Silver loodusemaja väljapanekuid. Lapsed said panna linnuparved taeva all lendama ja näha, kuidas mets taastub põlengust. Saime käega katsuda ja mikroskoobis vaadata Nõva randadele iseloomulikke peent valget liiva, mida

Pühapäevakooli lapsed Nõval.

kutsutakse laulvaks liivaks, sest laulvat jalge all. Lõpuks kutsuti meid laua juurde, kus igamees sai teha teokarpidest, kivikes- test, osjadest jms seinapildi.

Aga aeg rattas ees ja meie tema kannul. Järgmine peatus oli Peraküla mererannal. Seal jahmatas meid meretuul, mis oli nii jäine, justkui oleksime teise kliimavöötmesse sattunud. Merevesigi oli vaid umbes 10 kraadi. Rannas mändide vahelt

leidsime pika laua koos grill- ahjuga. Seda oli juba hädasti tarvis, sest kõhud olid tühjaks läinud ja kaasavõetud toidukraam kadus, kuhu vaja. Kõhud täis, mängiti võistlusmänge. Iga laps sai osavõtu eest šokolaadi ja mõistatuste raamatu. Väikesemad osalejad leidsid autodes unepadja. Otsa sai üks ilus ja tegus suvepäev. Aitäh korraldajale ja osalejale!

Viivi Pungar

Piirsalu kogudus

90902 Piirsalu, Läänemaa, tel 477 5517, 476 2185, piirsalu@eelk.ee. Hooldajaõpetaja Ants Leedjärv, juhatuse esimees Maie Hinno. Swedbank 1120167631 Jumalateenistus kuu 2. ja viimasel pühapäeval 14.30.

Elust väikeses koguduses

Meie maal on palju väga väikesi kogudusi. Üks meie praostkonna väike, kuid tubli kogudus on Piirsalus.

Mõned aastad tagasi leidsid Piirsallu tee soomlased Purmo kogudusest. Nüüd on meie suhted muutunud väga tihedaks. Kui soomlased tulevad humanitaarabi tooma, on koguduse liikmed ikka abiks ja alati istume ühise kohvilaua ääres ning peame uusi plaane. Kogudusemajas on pidevalt saadaval riideid, jalatseid jpm. Kõigi asjade korrastamise ja jagamise eest aga hoolitseb Maie Hinno. Andku Taevaisa talle jak-

su seda tööd teha! Koguduse majanduslikuks toimetulekuks on nendest annetustest saadud tuntavat abi.

Kuigi Piirsalu ei asu suure tee ääres, leiavad ka kaugemalt inimesed üles Piirsalu kiriku. Nimelt tähistas 25. aprillil Läänemaa Naiskodukaitse meie kirikus oma sünnipäeva. Sellel jumalateenistusel mälestati kõiki repressioonides hukkunud naiskodukaitsejaid. Muusikas teenisid kaasa Kullamaa kooli Kodutütred.

9. mail oli kuldleeripäev, kahjuks oli ainult üks kuldleerilaps. Loodetavasti oli see temale aga

väga ilus päev. Jääme lootma, et Jumala õnnistus on ikka Piirsalu inimeste üle. Kurb on see, et osa liikmeid on unustanud, et kogudus ootab neid, nendest sõltub koguduse toimetulek. Kahjuks olen kogunud, et esimene asi, mis maksmata jäetakse, on liikmeannetus. Kui me aga Jumalale oma ohvriandi ei too, jääb meie enda rahakott veelgi tühjemale. Usaldagem rohkem Jumalat!

Jeesus ütleb: „Otsige esiti Jumala riiki, kõike muud antakse teile pealegi”.

Tooni Leedjärv
koguduse organist

Sündmusi Märjamaa koguduse elust

30. jaanuar. Jumalateenistusel mälestatakse Priit Rannutiit. Laulab segakoor Maiu Linnamäe juhatusel. Priit Rannutiit pojad annavad kogudusele üle oma isa ametiristi.

Mai–september. Kogudusemaja talvekiriku seinad ja akna- raamid saavad talgu korras uue värvi, värvimisel on abiks 25 inimest. Uuendatakse mõned kogudusemaja radiaatorid.

29. mai. Leeripühäl ristitakse ja leeritatakse seitse leerilast.

1. juuni. Perepäev, pühapäevakooli väljasõit Nõvale, osaleb kümnekond last.

12. juuni. Nelipühast on Maarja kiriku altaril Vigala kogudusest kasutamiseks antud neli küünlajalga ja suur altarikruusifiks.

23. juuli. Suri Andrus Norak, kes viimastel aastatel on kogudust teeninud suvekuudel asendusõpetajana.

11.–14. august. Märjamaa kogudust külastavad sõpruskoguduse esindajad Vihantist: Siikasalo koguduse ülemõpetaja Lauri Haapala, Vihanti kiriku abiõpetaja Teemu Riihimäki ja kümnekond koguduse töötajad. 13. augustil on Vihanti ja Märjamaa koguduse töötajate kohtumine. Vihanti lauluansambel annab kirikus kontserdi, mida kuulab 100 inimest.

19. august. Märjamaa kinos Helk on Läänemaa Missio pulul vabadusteemaline filmi- ja vestlusõhtu. Kuulatakse vallavanem Eero Plamuse kõnet, vaadatakse Jaan Kolbergi filmi „Kaks päeva augustis”, kuulatakse Sillaotsa talumuuseumi juhataja Kalju Ildvandi ja Pärnu Eliisabeti koguduse õpetaja Enn Auksmanni vestlust vabaduse teemal. Osaleb 25 inimest.

27. august. Palverännak Lõuna–Läänemaa ja Pärnumaa kirikutesse: Kirbla, Lihula, Hanila, Karuse, Varbla, Tõstamaa, Andru ja Pärnu–Jaagupi. Osaleb 30 inimest.

28. augustil. Kuldleeripüha, viis kuldleerilast.

14. oktoober. Kogudusemaja talvekirikusse paigaldatakse ristitee palvuse peatused.

15. oktoober. Perepäev, pühapäevakooli algus. Osaleb 12 last.

Vormsi Püha Olavi kogudus

Hullo küla, 91301 Vormsi, Läänemaa, tel 518 7957, vormsi@eelk.ee. Hooldajaõpetaja Tiit Salumäe, diakon Ants Rajando, juhatuse esimees Ene Rand. SEB 1120171148. Jumalateenistus kuu 2. ja 4. pühapäeval kl 11.

Vormsi kiriku seene puretud laetalad said õigel ajal abi

Vormsi Püha Olavi kiriku taastamistööst ja sellele järgnenud taaspühitsemisest on möödunud üle 20 aasta. Kuigi tollastel töömeestel nappis oskusteavet ja kogemusi, on kirik need aastad üsna heas korras püsinud.

Nagu väga vanade hoonete puhul ikka, tahavad mõned kohad ülevaatamist, korrastamist või parandamist. Muu hulgas olin kiriku seisundil silma peal hoides märganud, et kiriku talalae paarist talast tuleb seinä ääres peent puru, millest tekkisid valgele krohvipinnale tolmuks viirud. See oli ilmne märk, et ligi 400 aastat vanades talades midagi toimub.

Rääkisin sellest Vabaõhumuuseumi teadurile Elo Lutsepale, kes 2010. aastal Vormsis toimunud välitööde ajal kirikut külastas. Tema kaudu sain teada, et parasjagu on algatatud FABBi projekt (Fungi and Beetles in Buildings on Islands of Baltic Sea — tlk: puidu seen- ja mardikakahjustused Läänemere saarte ja rannikuala hoonetes).

Andres Ansper, Tarmo Tammekivi ja Marko Aron.

Projekti Eesti juht, Eesti maauilikooli maachituse osakonna puitkonstruktsioonide doktorant Kalle Pilt tegi pärast asjaga kohapeal tutvumist Vormsi kogudusele ettepaneku osaleda selles projektis. Kogudus võttis ettepaneku tänulikult vastu. Tänavu kevadel tehtud kiriku laetalade põhjalik uurimine tõi ilmsiks, et tõsiseid kahjustusi on kõikidel vanadel

taladel kiriku lõunaseina ääres, peale selle veel kahel talal ka põhjaseina ääres. Kõige suuremad olid kahjustused talade seinä sisse müüritud otstes.

Kiriku pikihoone on teatavasti ehitatud 1632 ja sellel ajal ei olnud veel kombeks puitkonstruktsioone kivimüürist niiskustõkkega eraldada, nagu seda tehakse tänapäeval. Kalle Pildi soovitusel ja Muinsuskait-

seameti nõusolekul otsustasime laetalade kahjustatud osad asendada, kasutades talade jätkamiseks Eestis teadaolevalt uudet tappimisvõtet, mille juures ei kasutata muud materjali peale puidu. Ülimat täpsust ja ajaloolise ehitise tundmist ning austamist nõudva töö tegid Viljandi kultuuriakadeemia rahvusliku ehituse eriala taustaga meistrid Tarmo Tammekivi ja Andres Ansper koos oma õpilastega. Parandatud talad isoleeriti korralikult müürist ja tehti neile tuulutusega pesad, et liigne niiskus, mis on nii seen- kui ka mardikakahjustuse peamine põhjustaja, ei pääseks enam pahandust tegema.

Tööd, mis algasid pärast jaanipäeva, lõppesid tähtjaks ehk enne olevipäeva.

Tööde maksumus oli umbes 13 000 eurot, millest 85% tuli FABBi projekti kaudu (Interreg IV) ja 15% pühakodade säilitamise ja arengu programmist (Eesti riik).

Ants Rajando

Kirbla Püha Nikolause kogudus

90201 Kirbla, Läänemaa, tel 511 8419, kirbla@eelk.ee, www.eelk.ee/kirbla. Hooldajaõpetaja Illimar Toomet, juhatuse esimees Anu-Lii Jürman. Kantselei avatud pühapäeviti enne ja pärast jumalateenistust. SEB 10602016036003. Jumalateenistus kuu 1. ja 3. pühapäeval kl 15.

Talgud Kirbla köstrimaja müüridel

Kirbla kogudus sai alles sel aastal taas köstrimaja varemete õnelikuks omanikuks.

Varemed olid kasvanud täis suuri puid ja põõsaid. Muinsuskaitseinspektor Kalli Pets oli juba varem juhtinud tähelepanu vajadusele puhastada köstrima-

Talgud Kirblas.

ja varemed puudest ja võsast ning müürid konserveerida.

Ajast aega on talgud olnud külas üks tulemuslik ühistege-

vus. Seega kuulutas ka koguduse juhatuse varemete puhastamiseks välja 2. aprillil talgud.

Talgulis kogunes 20, küla-

elanike kõrval oli osalejaid Tallinnast ja Märjamaalt.

Tööpäev algas kell 11, viimased tublid töömehed lahkusid kl 16.30.

Päev oli pingeline ja väsitav, kuid töö oli silmaga nähtav ja tõi rahulolu.

EELK Kirbla koguduse juhatatus tänab kõiki tublisid talgulis ja sponsoreid ning talgusupi keetjat. Usume, et talgutöö saab külaelanike harjumuspäraseks koostöövormiks. Nii saab külas mõnigi töö kiiresti tehtud ja meie koduküla tunne tugevdatud.

Anu-Lii Jürman

Nõva Püha Olevi kogudus

91101 Nõva, Läänemaa, tel 5218467, peeter.krall@eelk.ee. Hooldajaõpetaja Tiit Salumäe, diakon Peeter Krall, juhatuse esimees Kalle Veltmann. Swedbank 1120116909. Jumalateenistus kuu 2. ja 4. pühapäeval kl 11.

Nõva koguduse diakon Peeter Krall Kirblas sinodil.

Pühakoda, millesse mahub palju armastust

Mäletan oma esimest kohtumist Nõva kirikuga 2010. aasta novembris. Otsustasime abikaasaga minna seda kõrvalist kirikut uudistama. Uurisime internetist välja teenistuse aja ja sõitsime Nõvale.

Pisike puukirik ei ole pilgupüüdja, mis teelise mitme versta tagant Nõva poole juhatab. Pühakoja torn on peitunud põlispuude keskele ja nii tuli ka meil eesmärgile jõudmiseks kohalike teed küsida. 20 minutit enne teenistuse algust ei viidanud elu võimalikkusele pühakojas miski. Inimtühi kirikuaed, luugid akendel ja raudpöön tabaga puust välisruumil jätsid mulje hüljatusest, mida tugevdas tuuline sügisilm.

See oli meie esimene mulje, meie välisilme. Nende muljete petlikkusest on palju räägitud. Saime seda rõõmuga meiegi kogeda. Veerand tundi enne teenistuse algust hakkasid kirikuvärvavas peatuma autod, kirikulisi tuli jalgrattaga ja jalgsi. Akende eest avanesid luugid, pärani avanes ka kirikuuks. Esimene tunne selles iidse pü-

hakojas oli hämming. Tahatud ristpalkidest eeskoda ja selle taga kirik, milles välisruumist altariõreni on vaid mõnikümmend sammu. Altari külgedel asuvail aknail peegelduvad sügispäikeses säras värvilised pildid piiblitlugudest. Lakooniline lihtsus, intiimne hubasus. Lihtsus, mis keskendub altari kaudu Temale, kes oli meie keskel lihtne.

Kirikusse koguneb inimesi ja teenistus algab. Loendan kokku 14 kirikulist. Rõdul saadab alguslaulu arhailine orel oma ainulaadse kõlaga. Olen imetlenud Tallinna toomkiriku oreli võimu. Nõva orel sellega ei võistle, aga südamesse leiab see tee talle omasel moel ja helivärvides. Pilli tuulelöötsa tallab üks kirikuline – on see ju Eesti üks väheseid oreleid, millesse elektrivool veel ei ole jõudnud. Teenistus kulgeb ettemääratud rada pidi. Kirikulised ei asetu nagu muiste, mil rannakiriku tava kohaselt mehed ühel ja naised teisel poolel istusid, vaid on nüüd läbiseigi, ühtse koguduse-na. Kõik tunnevad kõiki ja muidugi me jääme kontvõorastena

neile kohe silma. Ometi — ei mingit võõrastamist, Jumala palge ees oleme vennad ja õed. Hingeminev pühakoda ja hingeminev kogunemine Jumala palge ette.

Armastus on see, mis toob Nõva koguduse tuumiku kokku igal kirikupäeval nende iidseesse pühakotta ilmast hoolimata. Armastus esimesest silmapilgust on hea väljend kogemusele, mida tajuvad sajad teelised meie kirikut külastades. See on õige väljend ka minule, kes ma selle esmakogemuse ajal kutses tundsin ja end vaimulikuna selle kogudusega sidusin. „Selle evangeeliumi teenriks olen ma saanud Jumala armu kingituse kohaselt, mis mulle on antud tema väe toimele,” kirjutas kord apostel Paulus efeslastele. Selle Jumala armu kingituse kohaselt väe saanuna on Nõva rahvas üle aegade tänini oma pühakoda hoidnud ja sihipäraselt kasutanud. Au olgu Jumalale kõrges!

Peeter Krall
Nõva koguduse diakon

Teelistele avatud kirik

Kirik on paikkonna süda. Kui süda tuksub, on kõik korras. Nõva Püha Olevi kirik on Nõva valla süda. See süda on lihtne ja avatud ning tuksub kõigile. Tema ukсед on valla oma rahvale, kuid ka igale teisele siin Eestis ja kaugemalgi.

Teelise kirik — nii kutsutakse suvel avatud kirikuid ja Nõva kirik on samuti nende seas. Nõva kirikusse sattunud teelisi on palju, peaaegu kõigist paigust Eestis, samuti soomlasi, rootslasi, inglasi, sakslasi jm rändajaid. Tullakse jalgsi, jalgratta, auto ja bussiga. Tullakse ja astutakse sisse, hingatakse vana kiriku õhku, tahetakse saada temaga tuttavaks. Alati on kirikus mõni koguduseliige, kes armastusega kõneleb kiriku ajaloost, olnust ja legendidest, mis on seotud kiriku ajalooga; juhib tähelepanu kiriku kunstiväärtustele. Nõva kirikus on eriti väärtuslikud kooriruumi akende pseudovitraazid, altari puupits ja maalid. Tähelepanuväärne on oma kohaliku meistri August Terkmanni valmistatud orel aastast 1885. Nõva kirik on ainus puukirik Läänemaal. Ta võib oma väiksuse ja erilise auraga. Tema altari ees seis-tes tunnend lähedust Jumalaga. Kõik teelised on leidnud, et kirik on omane, inimlikult tajutav, pühalikult südamesse jõudev. Kiriku kaudu jõuavad võõrad paikkonna inimeste juurde. Nad näevad läbi kauge teegade rannakirikule omastel kirikupinkidel istuvaid taate ja memmesid, kuulamas Jumala sõna ja saamas Kristuse lunastust. Nii tulevad teelised lähemale nõvakale, tema südamele.

Tõesti, kirik on paikkonna süda. See süda on avatud teeliste, kõigile, kellel on igatsus pühakoja järele. Nõva koguduse liikmed hoiavad teelistele lahti oma kodukiriku ukсед igal suvel juunist septembrini. Ülejäänud ajal saab kirikut külastada kokkuleppel kogudusega.

Aino Aarniste
Nõva Püha Olevi koguduse liige,
Teeliste kiriku üks giid

Metalliotsijad rüüstasid Karuse kirikaeda

Kahel oktoobri nädalavahetusel on rüüstatud Karuse kirikaeda, muinsuskaitsejad kahtlustavad teo toimepanekus detektoriste — metalliotsijaga aardekütte.

Läänemaa muinsuskaitseinspektori Kalli Petsi sõnul avastas esimese rüüstamise 2. oktoobril kohalik elanik, kes märkas pastoraadi pargis ja kirikaias imelikke korrapäraseid mullajälgi. Labidalehe sügavuselt oli mätas tagurpidi pööratud. „Selline on tüüpiline detektoristide jälj,” kommenteeris Pets. Sama kinnitas muinsuskaitseameti arheoloogiamälestiste peainspektor Ants Kraut.

Teise rüüstamise avastas kaks nädalat hiljem koguduse hooldajaõpetaja pühapäevasele teenistusele minnes. Päev varem olid kirikus matused ja siis oli kirikaed korras.

Rüüstatud kirikaeda.

Kalli Petsi sõnul oli teine rüüste esimesest ulatuslikum. Ühe trapetsiaalse hauaplaadi lähedal oli lahti kaevatud 3 x 3 meetri suurune ebakorrapära-

ne ala ja sellest ida pool oli veel mitu väiksemat kaevamisjälge. „Esimene kord tehti ilmselt luuret ja otsiti juhuleide,” oletas Kalli Pets.

Kalmistult otsiti münte

Ants Kraudi sõnul on arusaamatu, mida kirikaiaist metalliotsijatega otsitakse. Luteri kirikutes pole kombeks protsessioonide ajal kiriku ümber või haudadele hõbedat visata: „Kõik, mis ajaloolisel ajal maetud, on aga sügaval.”

Metalliotsija kasutamiseks peab olema luba

Muinsuskaitseeadus keelab metalliotsija kasutamise kinnismälestisel või selle ümbruses.

Muudel juhtudel peab detektoristi kasutamiseks olema muinsuskaitseameti luba. Loa taotlemise ja koolituste kohta saab infot muinsuskaitseameti kodulehelt või maakonna inspektorilt.

Kalli Pets ütles, et kuigi politseid on Karusel toimunud tea-

Viimne rahupaik

Hingekarjase ametis olen paljudele olnud see, kes nad igavesse rahuusse saadab. Olen kalmistul paljudega vestelnud elu, usu, kaduvuse ja igaviku teemadel. Kui lahkunu ei ole eluajal oma usust rääkinud või seda välja näidanud, siis tema lähedased soovivad ikka, et ta saadetakse viimsele teele kombekohaselt ja jumalasõnaga. Oma kaduvusele silma vaadates oleme kõik jõuetud ja väikesed.

Oma armsate viimse puhkekohaga on inimestel eriline side. Kalmistule tullakse riisuma-istutama, lähedasega juttu vestrna ja jõudu ammutama.

Kalmistul ei tekitata lärmi ega müra — see on viimne puhkepaik, kus müra, jooksmine ja lärmamine on kohatud.

On kombeks, et kalmistult ei võeta midagi kaasa, mis on sinna toodud. Kui kalmule küün-

laid pannes selgub, et juhtumisi on küünlaid rohkem kaasas kui tarvis, siis pannakse nad pingi alla või ilupõõsa varju. Arvatakse, et kui kalmistult midagi kaasa võtad, võtad justkui surma endaga koju kaasa. Samal põhjusel ei korjata kalmistult ka marju või seeni.

Varem oli kiriku ümber ka kalmistu. Koguduse kodule — kirikule — kõige lähemale maeti koguduse liikmed. Neid kohti tunneme tänapäeval kirikaedadena. Siis tuli aeg, mil kalmistud tehti kirkust kaugemale ja kirikaedadesse enam ei maetud. Kümnedid möödusid, inimesed kadusid, sõjad veeresid üle maa.

Aja jooksul on paljudest kalmistutest kirikute ümber jäänud alles veel vaid mõni rist või vaevuloetav hauaplaat. Hauatähised on kadunud, aga viimsed

puhkepaigad on jäänud.

Moodsa aja kombeks on saanud metalliotsijaga mööda põlde ja metsi kolada, otsida rikkusi, mida maa endas peidab. Ei põlata metalliotsijaga ka kirikute juurde põigata — kus liigub inimesi, on ju ikka midagi aegade jooksul maha pudenenud.

Tegelased, kes on sellega ametis, juhtuvad aeg-ajalt kalmistule ka ilma metalliotsijata: lähedase kalmu korrastama, lähedasega kahekesi olema. Ei tule talle siis pähegi mõtet, et kui järgmisel korral tuleb ema või isa hauale, võtab ka metalliotsija kaasa, käib lähemad hauad üle: ehk leian midagi väärtuslikku. Mõtegi sellest tekitab õõva ja ebameeldivust!

Kui aga sellist mõtet pähe ei tule, kuidas siis tuleb pähe minna kirikaia kalmudele metalli-

sijaga kolama? Mul on tunne, et nad saavad hästi aru, kus nad on ja mida teevad! Loodavad mõne kalmistult leitud iidse väärtuse abil rikkaks saada.

Elutarkus õpetab, et tee teistele seda, mida sa tahad, et sulle tehakse; ja et mida teed teistele, tuleb sulle endale tagasi.

Kas võib olla, et ühel päeval oma lähedase kalmule minnes ootab detektoristi — inimest, kes metalliotsijaga maapõues peituvaid aardeid otsib — ees segamini songitud ja rüvetatud haud!

Jumal hoidku meid selle eest!

Olgem hoolivad ja suhtuge armastusega ka neisse, kes puhkavad oma viimses rahupaigas kirikaias.

Lembit Tammsalu
Karuse koguduse õpetaja

vitatud, paneb seadus selliste rikkumiste menetlemise kohustuse muinsuskaitseametile. Muinsuskaitseeaduse kohaselt saab loata otsinguvahendi kasutamise eest karistada kuni 300 trahviühiku suuruse trahviga. Sama suure trahviga saab karistada ka kinnismälestisel ja selle kaitsevööndis otsinguvahendiga otsimise keelu rikkumise eest. Kui inimene tabatakse sündmuskohal otsinguvahendiga, saab vahendi konfiskeerida.

Et Karusel toimetasid detektoristid kalmistul, võiks sellest välja kasvada ka kriminaalasi hauarüüste või hauarahu rikkumise paragrahvi alusel.

Kirikaeda, mis on tuntud oma trapetsikujuliste hauaplaatide ja 15.–17. sajandi rõngasristide poolest, ei kasutata juba ammu aktiivse matmispaigana.

Kaire Reiljan
Lääne Elu

Karuse kirik jõudis postmargile

Augustis laskis Eesti Post välja Karuse Margareeta kirikut kujutava postmargi nominaalväärtusega 35 eurosent.

Riho Luuse kujundatud margi trükiarv on 50 000.

Karuse kirik on ehitatud 13. sajandil kindluskirikuna ja on üks vanimaid Lääne-Eesti kirikuid.

Kiriku ehitusmeistriks peetakse ordumeister Otto von Lutterbergi, kes langes lahingus leedulaste vastu Karuse lähedal Suure väina jään 1270. aasta lahingus ja on arvatavalt ka kirikusse maetud.

Varem on Läänemaa kirikutest postmargile jõudnud Haapsalu toomkirik 1993. aasta jõulumargina ja samal aastal ka Haapsalu piiskoplinnus.

Kaire Reiljan
Lääne Elu

Noarootsi Püha Katariina kogudus

91201 Pürksi, Läänemaa, noarootsi@eelk.ee, www.eelk.ee/noarootsi. Hooldajaõpetaja Tiit Salumäe, juhatuse esimees Tiiu Tulvik. Jumalateenistus kuu 2. ja 4. pühapäeval kl 14. Swedbank 1120110413.

Osmussaare kabel ärkab uuele elule

Ühel juunikuu pärastlõunal kogunes Dirhami sadamasse eesti- ja rootsikeelne seltskond, et alustada laevasõitu silmapiiril paistvale Osmussaarele.

Tavaliselt vaikes Osmussaare sadamas oli tol päeval sagimist küllaga, sest endised osmussaarlased ja nende järeltulijad olid tulnud saarele igaaastast talgutööd tegema. Varasemate reisidega saabunud olid end juba sadama teabemajja sisse seadnud ja kadakate vahelt paistsid telgikuplid.

Viimaseil tulijail polnud pikalt aega kohmitseda, sest kohe tuli sammud seada kabeli juurde. Oli ju saarele saabunud praost Tiit Salumäe ja kabelivaremeis oli algamas jumalateenistus. Jumalasõna kuuleb kabeli juures vähemalt korra aastas, mil rootslased on saarel.

Kunagisel kodusaares talgut käimine on 1993. aastal asutatud külaühingule aastakoosoleku kõrval aasta tähtsaim ettevõtmine. Talgute juurde kuuluvad töötegemise kõrval ka õhtused jutuvestmised, palimängud ja ujumised. Käiakse saarel ringi ja uuritakse vanu talukohti, külastatakse saare pererahvast.

Osmussaare külaühing ühendab seitsme põlise saarel elanud suguvõsa — Erkas, Brus, Stavas, Greis, Marks, Niggors ja Nibondas — järeltulijaid. Külaühinguga tihedalt suhtlev ja Osmussaare kabeli renoveerimisprojekti vedav Lea Täheväli Stroh ütles, et vanad osmussaarlased kipuvad kodusaares tulekut pelgama, sest mälestustes elav pilt ei ühti saarel avanevaga. Ta lootis aga, et tuleval aastal kabeli taasõnnistamisel on ka vanema põlve osmussaarlased kohal.

Nüüd kutsusid kabelitornist kostvad kellalöögid kokkutulnuid teenistusele. Tiit Salumäe oli end teenistuseks valmis seadnud ja kabelivaremeis võttis koha sisse parkümmend

Osmussaare Jeesuse kabeli torn tänavu suvel.

inimest: saareasukad, talgulised Rootsist ja Eestist, Säätvate Ehituslahenduste ehitusmehed, kes olid tulnud saarele kabelivaremeid renoveerima.

Viis aastat tööd Osmussaare Jeesuse kabeli taastamisel hakkab vilja kandma ja kui kõik plaanid täituvad, on järgmisel aastal oodata pidulikku sündmust — kabeli õnnistamist.

Kui endised osmussaarlased pärast pikka äraolekut said võimaluse saarele tulla, oli 1776. aastal õnnistatud kivikabelist säilinud vaid torn. Nüüd on ühise tööga välja kaevatud kabelimüürid ja põrand, mis annab aimu kabeli suurusest.

Sõja ajal lõhkeainelona kasutusel olnud kabeli taastamise võtsid osmussaarlased ette 2006. aastal.

2007 tulidki endiste osmussaarlaste järeltulijad esimest korda saarele, et hakata tööga pihta.

Viie aastaga on kabelimüürid välja kaevatud ja ootavad konserveerimist, torn on saanud kaitsva katuse, kabeli ja kalmistu ümbert on maha võetud võsa.

„Kui kabel sai seest tühjaks, tundus, nagu oleks suurest mäest üle saanud,” rääkis Täheväli Stroh.

Järgmise tööna konserveeritakse müür ja istutatakse sellele kollane kukehari. Müüride konserveerimine on usaldatud spetsialistidele, tööd teeb firma Säätvad Ehituslahendused.

Kabeli taastamistööd on seni tehtud peamiselt annetuste ja Rootsi kuningafondist saadud toetuse abil.

Lea Täheväli Strohi sõnul on seni kulunud umbes 600 000 Eesti krooni, puudu on veel 100 000 Eesti krooni, kuid projektijuht on optimistlik: „Raha saab, kui väga tahta.”

Täheväli Stroh kiitis koostööd Noarootsi valla, keskkonna- ja muinsuskaitseametiga.

Kui tööd kabelivaremeis lõpevad, jätkub kalmistumüüri ehitamine. Seda tööd jätkub Täheväli Strohi sõnul mitmeks aastaks, sest looduskaitšjad lubavad saarelt korjata vaid ühe kantmeetri kive aastas.

Kaire Reiljan
Lääne Elu

Visitatsioon Varblas

Toimetasin korralise visitatsiooni Varbla Püha Urbanuse koguduses 5. ja 8. septembril, assistentideks õpetajad Ants Leedjärv ja Illimar Toomet; organist Tooni Leedjärv; praostkonna sekretär Lydia Kalda ja raamatupidaja Indrek Huul.

Visitatsioon algas palvusega Haapsalus Lääne praostkonna kantseleis 5. septembril. Tutvustasin eelmist visitatsiooni protokoll 15. ja 30. juunist 2002. Visitatsioon kujunes siis pingeliseks, aga probleemid said lahendatud. Visitatsioon algas 8. septembril palvusega kogudusemajas ja jätkus Varbla vallavanema Sivar Tõnissoni juures. Vallavanema sõnul on Varbla tavaline keskmine ääremaa omavalitsus. Paar aastat tagasi läks vallas juba päris hästi, investeringuks jätkus raha ja inimestel oli tööd. Siis aga algas majanduskriis, valitsus tõmbas raha koomale, aga kohustused ja ülesanded inimeste ees jäid samaks või isegi kasvasid. Praegu ei ole vallas enam kuigi palju põllumajandusega tegelejaid.

Suurem osa tegeleb metssa ülestöötamise ja turismiga. Vallas on palju endisaegseid puhkekomplekse, mis töötavad praegugi üsna edukalt. Vald osaleb mitme omavalitsuse ühisprojektis, osa neist on seotud veemajanduse ja turismiga. Vallavanema hinnangul on elu ääremaal läinud halvemaks ja inimesi jääb aina vähemaks.

Järgnevalt külastasime Varbla põhikooli. Direktor Urmas Reinfeldt tutvustas, et Varbla

Varbla leeri-lapsed.

koolis õpib 80 õpilase ümber. Kõige rohkem teeb direktorile muret aina vähenev õpilaste arv. Direktor lootis, et see stabiliseerub lähiaastail kuuekümmne õpilase juures. Suurim mure on kooli saamisega ehk bussiringidega. Sellest omakorda on lastel piiratud võimalus osaleda huviringides ja lisatundides. Koolis õppeainena usuõpetust ei ole, aga õppeainetes käivad läbi kõlblust ja eetikat puudutavad teemad. Advendiajal on kool korraldanud esmaspäevahommikuti advendihommikuid, süüdatakse küünal ja lapsed esinevad laulu või luuletusega. Kooliga on kirikus käidud vaid kord, sest kooli ja kirikut lahutab päris suur vahemaa, ka on kirik tihti peale külmal.

Visitatsiooni koosolekul kogudusemajas vaatasime läbi üle sajast küsimusest koosneva visitatsiooniprotokoll. Kogu-

dus on rahul õpetaja Lembit Tammsaluga ja tubli aktiiv korraldab elu kohapeal iseseisvalt. Nii õpetaja Leedjärv kui ka Tammsalu nimetasid, et kogudus on palju aktiivsem siis, kui õpetaja ei ela kohapeal.

Visitatsioonipäev lõppes jumalateenistusega Varbla kirikus. Kirik on hästi hoolitsetud ja eeskujuks teistele. Kirikus olid värsked lilled, osaliselt olid nad toodud päev hiljem toimuva laulutuse tarvis. Mäletan oma lapsepõlvest, kui käisin koos isaga Varblas külas õpetaja Paul Saarel, et kirik oli puhas ja korras. Räägiti, et Varbla kirik on kõige rohkem korras olev Eesti maakirik. Positiivne on, et liturgias kasutatakse lugemispulti, nii nagu see on kirikukäsiraamatus soovitatud. Kirikukella helistab endine juhatuses esimees Ilmar Heinvars. Organist ja koorjuht on Ivi Kask.

Oma hinnangus kirjutasin: „Erinevus selle visitatsiooni ja eelmise vahel oli väga suur. Sellel korral võisime kinnitada kogudust ja soovida, et nad tublisti jätkaksid. Öhkkond koguduses on hea ja koostöötaheline. Praostina tunnistan, et kuna kirik asub Pärnu maakonnas, ei ole mul võimalik Varbla koguduse heaks nii palju teha kui Lääne maakonna koguduste heaks. Kas see tähendaks siiski praeguste praostkonna piiride korrigeerimist, ma ei oska öelda. Vähemalt Varblas ei esitatud küll sellist taotlust. Kogudusel on väärikas ajalugu ja ta asub ühes Eesti perspektiivses puhkepiirkonnas. Kui asjad arenevad positiivselt, avarduvad ka koguduse töövõimalused.”

Avaldasin tänu visitatsiooni hea ettevalmistamise eest.

Tiit Salumäe
Praost

Muusika- elamus Varbla kirikus

11. juuni õhtupoolikul esines Varbla kirikus kontserdiga kõrge tasemel kirikukoor Soomest Pedersörest. Et tegemist oli soomerootslaste kooriga, laulis koor rootsi keeles.

Koori koosseis on mõnevõrra erinev eesti segakooridest. Kui meil on ülekaalus naishääled, sekka vaid üksikud mehed, siis selles kooris oli viis meeslauljat ja neli naist. Täpsu-

se huvides peab ütleva, et ka naishääli oli viis, sest dirigent ise laulis samuti kaasa. Peale selle esitas dirigent ka soololaule. Kui mitte kõik lauljad, siis vähemalt osa neist tundus olevat lauluharidusega.

Kuigi laulud olid rootsi keeles, löid nad ometi pühaliku meeoleolu, millele aitasid kaasa õpetaja Lembit Tammsalu loetud vahetektid.

Kontserdi lõpuks laulsid külaliskoor ja kogudus koos eesti keeles laulu „Maa on nii kaunis”, mis oli ka selle õhtu kõrghetk.

Üle hulga aja oli meie kirikus arvukalt kuulajaid, nende hulgas koori saatjad Soomest ja ka Hanila koguduse inimesi. Kes tulid, ei pidanud kahetsema, sest see oli suurepärase elamus.

Endel Raudkivi

Ridala Püha Maarja Magdaleena kogudus

Kolila, 90411 Ridala vald, Läänemaa, tel 472 4210, 5346 9041, ridala@eelk.ee, www.eelk.ee/ridala/. Koguduse õpetaja Kari Tynkkynen, juhatusesimees Leili Jõgisoo. SEB 10022041364003 ja Swedbank 1120200048. Jumalateenistus kuu 2. ja 4. pühapäeval ja kirikupühadel kl 13.

Ridala kiriku katus läks lõpuks remonti

Lõppevale aastale tagasi vaadates tuleb esimesena meelde lõikustänapüha, mil saime olla tänulikud järjekordse lõikuse eest nii otseses kui ka kaudses tähenduses. Oleme tänulikud koguduselikele Leo Sepale me ja Sirje Jõesaarele piima eest.

Rõõmustame üheskoos, et Ridala iidse pühakoja katuse remont on alanud. Saime pühakodade programmist 50 000 eurot, töö teeb Läänemaa firma Resteh. Tööde hulk ja järjekord täpsustub töö käigus. Katuse lahtivõtmisel selgub katusekonstruktsioonide seisukord. Loodame siiski ka riigi ja valla abile, sest katuse remondi eelarve on kokku 157 700 eurot.

Kirikuaia koristustalgutele tuli vihmaselle ja külmale ilmale vaatamata 11 inimest.

Tänu Ridala kiriku ja kogudusemaja perenaisele Luule Jansonile oli suvel lahti teeliste kirik. Väsimatu hoolega korraldab Luule külaliste vastuvõtte kogudusemajas ja tunneb kõiki koguduselikkeid.

Suvest alates on Soomest tagasi kirikuõpetaja Kari Tynkkynen, kelle juhtida on ka praostkonna noortetöö.

Läheme noortega külla Turus asuvale sõpruskogudusele, et üheskoos osa võtta Põhja-maade suurimast gospelfestivalist „Maata näkyvissä”, kuhu koguneb üle 11 000 noore.

Sügisel alustas uus leerikursus ja piibliring, mis pakub hingetoitu kõigile, kes tahavad oma hinge ja vaimu värskendada.

Kari Tynkkynen
Koguduse õpetaja

Töömehed Ridala kiriku katusel. Foto: Arvo Tarmula / Lääne Elu

Hanila Pauluse kogudus

Tööstuse 10–1, 90101 Virtsu, Läänemaa, tel 553 0045, hanila@eelk.ee. Koguduse õpetaja Lembit Tammsalu, juhatusesimees Andrus Eilaste. E-post lembit.tammsalu@eelk.ee. Swedbank 1120081940. Jumalateenistus kuu 2. ja 4. pühapäeval kl 13.

Altariaed on restaureeritud

Kristliku jumalateenistuse üks kõrghetk on armulauasakramendi pühitsemine ja sellest osasaamine. Veini ja leiva kaudu saadakse osa Kristusest, omavahelisest osadusest ja osadusest võidutseva taevase kirikuga. Tegemist on äärmiselt tugeva vaimuliku ja emotsionaalse kogemusega.

Issand on töotanud, et kes seda leiba sööb ja sellest rikast joo, sellel on igavene elu ja Issand äratab ta viimisel päeval üles. Traditsiooniliselt koguneb kogudus armulauda vastu võt-

ma altari juurde. Selle tarvis on altari ümber ehitatud altaripiire. Inimene saab seal põlvitada ning oma käed palveks ja sakramendi vastuvõtmiseks toetada.

Hanila kirik on olnud paar aastakümnet restaureerimise ja taastamise järgus. Töö on edenenud võimalusi mööda. Et kirik on muinsuskaitse all, võib seal restaureerida ja ehitada vaid sellekohast õigust omav firma. See aga teeb töö tavapärast kolm korda kallimaks.

Hanila kiriku kooriruumi taastamine on paarikümne

aastaga jõudnud peaaegu lõpule. Põrand on valmis, esialgsel kohal on tagasi kaunis altarisein. Selle suveni oli puudu vaid altarit ümbritsev altariaed. See oli paarkümmend aastat tagasi oma kohalt ära võetud, sest tegema hakati uut põrandat. Sellest ajast seisis altariaed kiriku eeskojas. Aeg oli teinud oma töö ja aia seisukord ei võimaldanud kohest tagasipaigutamist. Vaja oli põhjalikku restaureerimist, puuduvad detailid tuli asendada.

Töö eest täname Kanuti ennistuskoda. Rahastamisel ulatasid abikäe muinsuskaitseamet ja koguduse kunagine liige, meie kauaaegne sõber Lily Kocins.

Lily on üks armas inimene, keda elutee ja keerulised aja-

tuuled on viinud elama Hanila kihelkonnast maakera kuklapoolele Austraaliasse. Iga paari aasta tagant võtab ta ette tee oma kodukanti, et külastada lapsepõlveradasid, tuttavaid ja lähedaste viimseid rahupaiku. Alati osaleb ta ka jumalateenistustel ja tunneb huvi koguduse käekäigu vastu.

Elmisel külaskäigul arutasime Lilyga võimalust paigaldada altariaed oma kohale. Ta oli valmis kogudust toetama.

Nüüd võime öelda, et üks osa Hanila kirikust on jälle valmis. Altariaed ootab inimesi, et need võiksid osa saada pühast armulaua sakramendist. Oleks ainult tulijaid!

Lembit Tammsalu
Hanila koguduse õpetaja

Kiriku hääl

Uute kirikukellade valmistamine ja paigaldamine on saanud Eestis üsna sagedaseks, viimase viie aasta jooksul olen paigaldanud juba 30 uut kella. Läänemaal sai tänava suvel uue kella Martna kirik, seal oli vana kell katki ega helisenud enam. Uue kella muretsemine osutus võimalikuks tänu Euroopa Liidule ja Haapsalus tegutsevale MTÜ Kodukant Läänemaale, mille eksperdid pidasid põhjendatuks toetada Martna kirikule kella valmistamist.

Uus kell pühitseti Martna kirikus pidulikul jumalateenistusel 21. augustil koguduselikemete ja külaliste rohkel osavõtul. Sellele pidulikule sündmusele eelnes tihe töö aasta algusest peale. Martna kogudus oli oma tornikellade pärast mures pikka aega, juba õpetaja Peeter Paenurm lasi omal ajal süsteemi üle vaadata, et leida lahendusi olukorda parandada. Eelmise aasta jõulude ajal teatas õpetaja Kari Tynkkynen koguduse soovist asuda uuesti kellasüsteemi korras. Tänavu jaanuaris hakkasime asjaga tõsiselt tegelema.

Kolmekuningapäeval käisin tornis, et mõtustid täpsustada ja seniste kellade seisundit hinnata. Suurem kell on nii pahasti kahjustunud, et selle edasine kasutamine ei ole võimalik ja see tuleb jätta aktiivsest kasutusest kõrvale. Väiksem kell on terve, vajab vaid armatuuride korrastamist. Sellest teadmisest juhitudes koostasime koguduse juhatusel taotluse MTÜ Kodukant Läänemaale, nähes ette ühe uue tornikella valmistamise ja kelladele elektriliste helistamismasinat paigaldamise. Märtsis saabus teade, et sel aastal on võimalik toetada vaid poole küsitud summaga, see lubab valmistada uue tornikella. Rõõmuga võtsime teate vastu lootuses, et järgmisel aastal saame taotleda raha ka elektriliste helistamismasinat paigaldamiseks. See muudab kellade helistamise käepärasemaks, plaanis

Martna kiriku vana kell teel tornist alla.

on ju paigaldada ka mobiiltelefoniga lülitamise võimalus.

Mais saabus lõplik kinnitus toetusraha määramise kohta ja kiiresti andsime sisse tellimuse Saksamaal Vestfaalis asuvasse valukotta Petit & Gebr. Edelbrock, kus valaja Hans Göran Hüesker on valmistanud uued kellad ka Haapsalu toomkirikule ja Rooslepa kabelile. Martna uus kell on projekteeritud nii, et see sobib kõlalt kokku tornis oleva teise väiksema kellaga. Kella projekteerimine tähendab kellahõlma kumeruse iga millimeetri täpset määramist. Valaja joonistab joonlaua ja sirkliga kella profiili pöögipuust lauale, millest pärast profiili väljalõikamist tekib šabloon. Pärast šablooni valmistamist algab üks must ja tolmune töö — vormi valmistamine. Mehed valukojas segavad savi, võtavad telliseid ja müüriivad valmis kella südamiku, selle pind silutakse spindlile kinnitatud šablooniga, tekib

plaanitud uue kella sisepinna profiil. Järgneb nn valekella valmistamine. Valekell on pronkskella täpne savist mudel. Sellele kinnitatakse vahast valmistatud kaunistused, nagu uue kella kujundus ette näeb. Martna kiriku uue tornikella teksti koostas Kari Tynkkynen koos praost Tiit Salumäega Haapsalust. Pärast tekstide korrektuuri kaeti valekell taas uue savikihiga, millest valmistati vormi mantel. Kui mantel sai valmis ja savi kivistus, tõsteti mantel südamiku pealt üles ning võeti vormi seest valekell välja. Kui kaks osa ilma valekellata taas ühendati, tekkis südamiku ja mantli vahele täpselt kavandatud uue kella kujuline tühimik. Kogu see vorm maeti maha liiva sisse, et vältida kiiret jahtumist pärast valamist. Seejärel toimus valamine, mida juhib kellavalaja. Tema otsustab, millises sulamist kell valatakse ja mis temperatuuriga peab olema metall valamise ajal.

Tornikellad valatakse pronksist, milles sisaldub 78% vaske ja 22% inglistina. Hõbeda sattumisest kella metalli sisse püütakse väga hoiduda, sest suured hõbedamolekulid ei segune vase ja tinaga ühtlaselt ning avaldavad lõpptulemusele ebasoovitavat mõju. Hõbedat on vanasti kellade sisse sattunud küll, kui valamisel kasutati vanametalli, näiteks hõbetatud küünlajalgu. Valamiseks sulatatakse metall ja kuumutatakse 1200 kraadini.

Kõik need valamisprotseduurid kannavad endas kristlikku sümbolikat. Uue kella valamine on sümboliseelt Kristuse ülestõusmise kinnitus. Kellavorm maetakse hauda nagu Kristuski. Kella püütakse valada Kristuse surmatunnil, see on reedesel päeval kell kolm pärastlõunal. Täpne aeg oleneb siiski, kuidas saavutab metall valamiseks vajaliku temperatuuri. Suuri koguseid hakatakse

Palve enne kella valamist

Kõigeväeline Jumal, taeva ja maa Looja, vaata kellavalajate kätetööle ja õnnista seda sulametalli, mis on mõeldud Martna kiriku uue tornikella valamiseks. Juhli tema tulist

voolumist ja kingi meistrite vaevale edu. Anna, et uus kell võiks koguduse keskel ülistada Sinu nime. Seda palume Jeesuse Kristuse läbi. Aamen.

Uus kell jõuab torni.

sulatama juba valamisele eelneval päeval, tina lisatakse sulamisse vahetult enne valamist. Kui metall on saavutanud õige kuumuse, tuleb kiiresti tegutseda. Siiski on alati nii palju aega, et pidada palvus kellavalamise õnnestumiseks. Valamine on avalik sündmus ja koguduse esindajad, kellele kella valatakse, on alati oodatud valamise juurde. Martna kella valamisele me kohapeale ei sõitnud, eestpalve peeti sellele eelnenud pühapäeval Martna kirikus.

Valamise ajal voolav metall müriseb vormi voolates. Kui vorm on täitunud, järgneb täielik vaikus, just nagu pärast Kristuse surma. Kolmandal päeval tõusis Kristus surnuist ja kolme päeva möödudes asutakse välja kaevama ka reedel valatud kella, mis selleks ajaks on pisavalt jahtunud.

Hauast ärrganud kell tõstetakse kiriku torni, kust ta hakkab kuulutama Kristuse üles-

tõusmise rõõmusõnumit.

Keskaja inimesele oli kella helin omamoodi ühendus taeva ja maa vahel. Tänapäeval olen vahel kuulnud kella helina kohta öeldavat, et see on kiriku hääl. Kiriku hääl, mis ulatub müüride vahelt välja ja jõuab nendegi kõrvu, kes muidu kirikust midagi kuulda ei taha. Kirikukellade helinale on omistatud ka kurje vaime eemale peletavat mõju. Küllap võib see kella helin toimida oma regulaarse kutsega ka kõige kalgimale südamele, otsekui vesi uuristab kivisse augu. Vaja on vaid kannatust.

Usun, et kui kirikukellad helisevad üle linna, üle küla ja üle maa ning inimesed ei kuule seda mitte lihtsalt kella helinana, vaid kirikukellade helinana, siis on nad juba paremaks saanud ja kellad oma kutsega misjonikäsu täitnud.

Toomas Mäeväli

Kirik sai Saksamaal valatud uue kella

31. augustil oli Martna kogudusel erakordne sündmus, sest kirikulisi 140 aastat teeninud tornikell saadeti pensionile ja edaspidi hakkab martnalasi kirikusse kutsuma uus Saksamaal valminud 300 kg raskune kell.

Martna vana kirikukell on valmistatud 1871, kuid selle valmistamisel valati ümber vanem, 1692 valmistatud kell.

Tänapäeval uue kella valmistamiseks vanu kelli ümber ei valata, sest need on muinsuskaitse all. Kellaprojekti elluviija Toomas Mäeväli omanimelisest orelitöökojast selgitas, et kellade

vahetuseks tuli Muinsuskaitseametist taotleda eraldi luba. Nüüd jääb vana kell kirikusse kõigile vaatamiseks.

Uut kella hakatakse esialgu lööma käsitsi, nagu löödi vana, kuid koguduse järgmine ettevõtmine on elektroonilise kellamehe hankimine.

„Kirikuõpetaja saab telefonist valida näiteks „matus” ja kellad hakkavad lööma,” selgitas Martna koguduse õpetaja Kari Tynkkynen.

Martna kogudus sai uue kella hankimiseks 11 400 eurot toetust MTÜ-lt Kodukant Läänemaa. „On aru saadud, kui palju see kogukonnale tähendab,” ütles Tynkkynen.

Uue kella kõrval jääb Martna kiriku tornis lööma 1900. aastal valminud väike kell, kuid kellatorni saaks paigaldada kokku kolm kella.

Kaire Reiljan
Lääne Elu

Martna rahvas elab koos kirikuga

praost Tiit Salumäe ja Lääne maleva kaplan Ants Leedjärv.

Martna vald korraldas esimest korda vallarahvale reisi Marttilasse. Paljud reisiseltskonnast olid Soomes esimest korda. Reisil käis 50 inimest, suurem osa majutati peredesse. Nii tekkisid inimeste vahel ka isiklikud kontaktid.

Meie koolis on vahvad laululapsed, üle pikkade aastate suutsid nad jälle laulda ernast suurele laulupeole Tallinnas. Martna koolil on tublid kokad Anne Laur ja Aili Randma, tänu neile on meie söökla Eesti parimate koolisööklate hulgas.

Martna põhikool pidas 29. oktoobril 175. sünnipäeva, kohapeal oli ligi 200 inimest. Aktus, kus laulsid koolilapsed ja võtsid sõna kooli direktor Tiit Aedmäe ning vallavanem Tiiu Aavik, peeti Martna kirikus.

Martna kogudusele oli lõppev aasta lausa erakordne. Kogudus on saanud palju õnnesoove kirikutorni paigaldatud uue kella puhul, mille helin kostab kilomeetrite taha. Uudne on seegi, et õpetaja Kari Tynkkynen on alustanud soome keele õpetamist kohalikele elanikele.

Soovin kõigile julgeid unistusi, üksmeelt ja koostegemise rõõmu!

Tiiu Aavik
Martna vallavanem

Tänavune aasta on olnud Martna vallale mitme kandi pealt tähtis. Aasta alguses, 25. veebruaril õnnistas kirikuõpetaja Kari Tynkkynen Martna valla lipu.

Kirikus oli palju rahvast. Mängis orel ja koos kirikukooriga laulsid ka Martna kooli lapsed. Vabadussõja ausamba juures pidas kõne tollane, riigikokku alles pürgiv maavanem Neeme Suur. Ühiselt laudi isamaalisi laule nagu „Mu isamaa armas” ja „Põhjamaa”. Asetati pärjad ausamba jalamile, Lääne maleva kaitseliitlased lasid aupauku.

Päevakeskuses anti üle tänukirjad kõigile lipukonkursil osalenuile, aga ka lipu ja vapi autorile. Tänavi eelmisi volikogude esimehi ja vallavanemaid.

Kaitseliidu Lääne maleva avas 18. juunil Martna vallas Ehmja metsas mälestuskivi neljale kohalikele metsavennale ja ühele Saksa sõdurile, kes sealses punkris tapeti.

Pühitsemistalituse pidasid

Leevi Reinaru – sädemete säde

Leevi Reinaru (vasakul) ja Soome Gospel Ridersite president Tapio Kyllonen valmistuvad sõitma 20. augustil Haapsalu piiskopilinnusesse Missio 2011 avajumalateenistusele.

Lääne-Nigula koguduse õpetaja ja Misjonikeskuse juhataja, abipraost ja kolme poja isa Leevi Reinaru sai tänavu Läänemaal sädeinimese tiitli. Teiste sädeinimeste seast tõsteti teda esile kui sädemete sädet.

Leevi Reinaru puhul hinnati tema oskust luua ja juhtida vabatahtlikest koosnevate meeskonda. Selle ehe näide oli Missio tänavu augustis. Tema juhitud võrgustik valmistas Missiot ette kaheksa kuud! Üritused — neid oli sadakond — kestsid Läänemaal terve nädala, 19.–28. augustini.

Missio kulmineerus 20. augustil piiskopilinnuses Eesti taasiseseisvumise 20. aastapäevale pühendatud suurejoonelise tänujumalateenistuse ja kontserdiga „Laul ja vabadus“.

Tänuteenistuse sissejuhatajateks sõitsid Soome ja Eesti tsiklimehed mootorratturitega läbi linna linnusesse, Eesti lipud rattal lehvimas. Üks neist tsiklimeestest oli Leevi Reinaru.

Missio ettevõtmistesse oli kaasatud vabatahtlikke Venemaalt ja Soomest. Koostöö käis Lääne maavalitsuse, Kaitseliidu Lääne maleva, Naiskodukaitse jt organisatsioonidega.

Praost Tiit Salumäe sõnul on tavaliselt nii suurejoonelisel

ettevõtmisel projektijuht, siin aga tehti kogu töö vabatahtlike abiga.

Kirikuõpetajatest said tänavu sädeinimese tiitli ka Kari Tynkkynen Martna kogudusest ja Jaanus-Janari Kogermand seitsmenda päeva adventistide Haapsalu kogudusest.

„Hea organisator, alati uuele avatud,“ ütles Lääne-Nigula koguduse juhataja Tiina Võsu oma õpetaja kohta, kellega on ta koos töötanud 17 aastat. Võsu hindab oma õpetaja rahulikkust ja abivalmidust. „Leevi on neid inimesi, kel on palju kohustusi, aga kes jõuab kõike,“ ütles Tiina Võsu.

Leevi Reinaru on pärit kirikuõpetaja perekonnast, aga elukutset valides kaalus ta ka tollast kunstinstituuti, sest maalimine oli tema keskkooliaegne harrastus. 1978, vaid 21 aastat vana, sai temast siiski Avinurme kirikuõpetaja. Lääne-Nigulasse suunati ta pärast sõjaväge 1980. „Ühtki tuttavat siin koguduses ei olnud,“ meenutas Reinaru.

Tervet Reinarude peret on õnnistatud musikaalsusega. Abikaasa Helle on koguduse organist, nad laulavad koos koguduse muusikakollektiivides, neist vanim ja tuntuim on ansambel Doxa.

„Ei ole mul mingeid andeid,“ ajas Reinaru annete jutu tagasi. „Ma pean kogu aeg tegema asju, millele mul andeid ei ole. Lõpukirjand oli mul koolis peaaegu kaks. Kirjutamine oli muu nõrk koht ja selle karistuseks pean nüüd igal nädalal kirjandi, mõnikord ka mitu kirjutama.“

Missiot meenutades ütles Reinaru, et sellised üritused näitavad, kui palju on kogudused valmis kaasa lööma, kui suur on nende potentsiaal, milleks on keegi valmis.

„Missio ongi kirikutöö välilõppus,“ meenutas Reinaru praost Tiit Salumäe, oma võimaliku isa sõnu.

Hobideks Reinarul aega ei ole. Ainult kogudust teenides oleks ehk veel võimalusi, aga misjonikeskuse juhtimise kõrvalt vaba aega enam üle ei jää.

Teine, mida Reinaru erilisel toonitab, on noored.

„Noored on koguduses tublid, nad on valmis elu edasi viima,“ tundis Reinaru heameelt.

Ka tema poeg Joel koos abikaasa Signega on pühendunud kristlikule noortetööle.

„Elavad annetustest, korraldavad noorte töid ja tegemisi,“ kirjeldas Reinaru oma poja tööd kristlikus konfessiooni-

üleles misjoniorganisatsioonis Agape Eesti. Nad kolisid Tallinnast Haapsallu ja alustavad oma tööd nüüd Läänemaal.

Vanem poeg Daniel on muusik, kirjutab muusikat ja tegeleb kristlikes rokkbändides Crux ja Flammo. Noorim poeg Samuel õpib Tallinna ülikoolis laulmist.

Ühe kirikuõpetaja tunnustamist pidas Reinaru väga ilusaks ja eriliseks, aga ka erandlikuks sündmuseks, sest nii nagu oli kirik nõukogude ajal erandlik nähtus, on ta ka nüüd omaette.

„Võtab aega, kuni ühiskond harjub, et kirik on üks osa ühiskonnast,“ ütles Reinaru. „Nõukogude ajal on inimeste hinge põllumaa ära songitud, selle ravimine võtab aastakümneid.“

Reinaru tahabki oma tööd teha nii, et kirik ja kogudus ei tähendaks mitte kinnist ringi, vaid et ka uued inimesed leiaksid kiriku üles ja tunneksid, et nad on seal oodatud.

Misjonikeskuse töö on rohkem suunatud koguduselikeetete õpetamisele ja kasvatamisele, et nad oleksid oma koguduses, peres ja tööalastel kristlastel, et nad ei häbeneks seda ja julgustaksid teisi olema kristlased.

Lehte Ilves
Lääne Elu

Usu põhiküsimus

Johannes ei alusta oma evangeeliumi Jeesuse sündimise looga. Meile ei jutustata rahvaloendusest, Petlemma söimest, karjastest, ingliskoori laulust, kaugelt tulnud idamaa tarkadest ega püha perekonna põgenemisest Egiptusse. Johannes alustab loomisloo kordamisest. „Alguses oli Sõna ja Sõna oli Jumala juures ja Sõna oli Jumal. Seesama oli alguses Jumala juures. Kõik on tekkinud tema läbi ja ilma temata ei ole tekkinud midagi. Mis on tekkinud tema kaudu, oli elu, ja elu oli inimeste valgus. Ja valgus paistab pimeduses, ja pimedus ei ole seda omaks võtnud. Tõeline valgus, mis valgustab iga inimest, oli maailma tulemas. Ta oli maailmas, ja maailm on tekkinud tema läbi, ja maailm ei tundnud teda ära.“ (Johannese 1: 1–5. 9–10)

Kristus oli olemas sõnana juba enne loomist, asjade alguses. Sõna oli Jumala juures. Sõna ja Jumal olid üks. Kõik sai alguse sõnast.

Nüüdisajal kutsutakse kristlasi üles tunnistama oma usu alustest. Jumala kõikvõimsus ja ateistlik nihilism pörkuvad teineteisega. On neid, kes kõigest hingest püüavad näha vastuolu usu ja teaduse vahel. Loeme sellest raamatuist ja internetist, seda käsitlevad teadlased konverentsidel oma ettekannetes. Usuvõõra inimese hirmud usu ees on teinekord sellised, et raske on ennast ära tunda. Tihti peale on inimese peas segamini muistne vabadusvõitlus — tule ja möögaga võõrast usku tooma tulnud ristitüütid — ning läinud aastakümnete ateistlik propaganda, mis näitas usklikke haigete inimestena, kelle pärisosa on välja surra. Tihti peale on ettekujutus usklikust just selline karikatuur. Eelarvamuste vastu ei ole kerge võidelda.

Jumal on loonud kõikuse vaid sõnaga. Kuidas teadusliku maailmavaate omaks võtnud inimene seda mõistab? Õigupoolest kergelt. Jumal loob maailma Sõnaga ja teadus uurib, kuidas see toimus. Teadus soovib jõuda tõeni ja otsib üha uusi teid. Teadus jätab alati ruumi siirale usule. Teadus ja kristlik usk ei ole mitte vastandid, vaid sõbrad.

Teadus edendab inimese elu. Teadussaavutused teevad elu kergemaks, arstiteadus suudab korda saata seda, mis oli alles mõne aasta eest ilmvoimatu. Teadusel on oma ruum. Teadus õpetab meid paremini mõistma ka iseennast. Ometi on teadusel ka varjupool.

Teaduse saavutused ei jagune inimeste vahel võrdselt. Ühed elavad ülikülluses ja teised surevad nälga.

Elu on saanud alguse Jumalast. Midagi ei ole sündinud ilma temata. Jumala armastus inimese vastu saab avalikuks Jeesuses. Jeesuses on elu. Kuigi Johannese evangeelium ei alga idülliga Jeesuse pere loos, jutustatakse seal nendest, kes kuuluvad Jeesuse perekonda. Kõik, kes teda vastu võtavad, saavad Jumala lapse õiguse.

Johannes jutustab Jumalast ja maailmast vastandite, valguse ja pimeduse kaudu. Inimesed tavaliselt kardavad pimedat. Tuttavas ja turvalises kohas võib saada hakkama ka pimedas, aga võõras kohas on pimedus hirmutav. Lapsed kardavad pimedat. Kui kogu maailmas on pime, on see ohu märk. Selle-

pärast on Jeesus toonud maailma valguse.

Loomine algas valgusest. Jumal ütles: „Saagu valgus!” ja valgus sai (1Ms 1:3). Jeesuse tulemine maailma oli samuti valguse tulemine. Maailma tuli uus valgus ja see tähendas lõppu pimedusele. Pole enam vaja karta pimedust!

See valgus tõi inimkonnale lootuse ja elu-ustu juba 2000 aastat tagasi. Maailma valgus teeb avalikuks inimese patu, aga ka Jumala armu. Jeesuse valguses on inimesele antud rõõm ja lootus.

Jõulud on armastava ja turvalise valguse pühad. Jeesuse valgus juhatab meile õige tee — Petlemma tee.

Jõulurõõmu soovib

Tiit Salumäe
EELK Lääne praost

Haapsalu

L, 26. nov kl 19 adventikontsert (toomkirik). Esinevad Lauttasaaren Laulajat (segakoor, Soome) ja Haapsalu Kammerkoor. Sissepääs: vaba annetuse.

P, 27. nov kl 11 1. adventi jumalateenistus armulauaga (toomkirik). Laulab Lauttasaaren Laulajat; **kl 16** jumalateenistus maakonna haiglas; **kl 17** esimese adventi kontsert (toomkirik). Esinevad: Haapsalu koguduse lastekoor, Uuemõisa algkooli lastekoor, Haapsalu muusikakooli lasteansambel, toomkoor ja naiskoor Kaasike. Dirigent Sirje Kaasik. Orelil Lia Salumäe. Ettekandel Sirje Kaasiku adventi- ja jõululaulud. Sissepääs: vaba annetuse; **kl 18** adventiküünla süütamine piiskopi linnauses. Kaasa palun võtta küünlalatern, et adventivalgus koju kaasa viia.

R, 2. dets kl 9 hommikupalvus (Jaani kirik).

L, 3. dets kl 18 adventikontsert (toomkirik). Läänemaa oratooriumikoor, Vene Koorikapell, Jõhvi segakoor Poolkuu, Haapsalu Kammerorkester. Dirigent Lehari Kaustel. Ettekandel W. A. Mozart Missa brevis in G ja jõululaulud. Piletiga, 3 / 2 eurot.

P, 4. dets kl 11 2. adventi jumalateenistus armulauaga (toomkirik). Laulab koguduse segakoor.

T, 6. dets kl 19 Soome iseseisvuspäeva jumalateenistus ja kaunid jõululaulud (toomkirik), soome keeles.

R, 9. dets kl 9 hommikupalvus (Jaani kirik).

L, 10. dets kl 14 koguduse jõulupuu (Jaani kirik); **kl 18** jõulukontsert (toomkirik). Venemaa rahvusvaheliselt tunnustatud ooperisolistid Olga Trifonova, sopran (Peterburi Maria Teater), Hatsatur Badaljan, tenor (Moskva Novaja Opera) & Sankt Peterburg Trio: Maria Safarjants (viul), Sergei Slovatševski (tšello), Sergei Urõvajev (klaver), Kavas: Glinka romansid ja Rimski-Korsakovi aariid ooperitest, Tšaikovski Trio klaverile, viiulile ja tšellole. Piletiga, 10 eurot.

P, 11. dets kl 11 3. adventi jumalateenistus. Laulab koguduse lastekoor; **kl 11–12.15** lastekirik (toomkiriku käärkamber).

T, 13. dets kl 18 jõulukontsert (toomkirik). Eesti Filharmoonia Kammerkoor. Dirigent Daniel Reuss. Kavas: Olav Ehala, Arvo Pärdi, Tõnu Naissoo, Veljo Tormise, Cyrillus Kreegi ja Francis Poulenci jõululaulud. Sissepääs: vaba annetuse.

R, 16. dets kl 9 hommikupalvus (Jaani kirik).

P, 18. dets kl 11 4. adventi jumalateenistus armulauaga, leeripüha (toomkirik). Laulab naiskoor Kaasike; **kl 18** jõulukontsert (toomkirik). Laulustudio Do–Re–Mi. Juhatab Anne Pääsuke. Piletiga, 3 eurot.

K, 21. dets kl 12 ja 13 Haapsalu gümnaasiumi jõulukontserdid (toomkirik); **kl 19** jõulukontsert (toomkirik). Toomas Anni ja Kadri Savva – “Rõõmsad jõulud 2011” koos saateansambliga. Piletiga, 8 / 7 ja 10 eurot.

N, 22. dets kl 10 Haapsalu Wiedemanni gümnaasiumi jõuluaktus (toomkirik).

R, 23. dets kl 18 jõulukontsert (toomkirik). Esinevad Arsise kellade ansambel, Arsise noorte kellade

2011. aasta jõuluaeg

ansambel, Tartu kellade ansambel. Dirigent Aivar Mäe. Piletiga, 8 / 5 eurot.

L, 24. dets kl 19 jõuluõhtu jumalateenistus (toomkirik). Laulab toomkoor; **kl 24** jõuluõõ missa (toomkirik).

P, 25. dets kl 11 1. jõulupüha jumalateenistus (toomkirik). Laulab koguduse lastekoor.

E, 26. dets kl 12 2. jõulupüha jumalateenistus (toomkirik).

T, 27. dets kl 18 johannesepäeva kontsertaktus (toomkirik). Solist Mati Palm, orelil Piret Aidul. Sissepääs: vaba annetuse.

L, 31. dets kl 17 vana-aasta jumalateenistus (toomkirik). Laulab koguduse segakoor; **kl 23.15** Silvester vigilia (toomkirik).

P, 1. jaan kl 11 uusaasta jumalateenistus armulauaga.

Hanila

P, 27. nov kl 13 I adventi missa Virtsu seltsimajas.

P, 11. dets kl 13 III adventi missa Virtsu seltsimajas.

L, 24. dets kl 17 jõuluõhtu jumalateenistus kirikus.

P, 25. dets kl 13 missa Virtsu seltsimajas.

Karuse

P, 27. nov kl 14.30 missa kirikus.

P, 11. dets kl 14.30 missa kirikus.

L, 24. dets kl 15 jõuluõhtu jumalateenistus kirikus.

L, 24. dets kl 24 jõuluõõ palvus kirikus.

P, 25. dets kl 14.30 missa kirikus.

Kirbla

P, 4. dets kl 15 II adventi missa ja pühapäevakool kirikus.

P, 18. dets kl 15 IV adventi missa ja pühapäevakool kirikus.

L, 24. dets kl 16 jõululaupäeva jumalateenistus kirikus.

Kullamaa

P, 27. nov kl 11 I adventi kontsertjumalateenistus kirikus. Laulab Väandra koguduse koor, **kl 17** adventitule süütamine koos vallarahvaga.

P, 4. dets kl 11 II adventi jumalateenistus kirikus armulauaga. Jutlustab õpetaja Tapio Hiltunen Pattijoelt Soomest. Kirikukohv.

P, 11. dets kl 11 III adventi jumalateenistus kirikus.

K, 14. dets kl 13 adventiaja jumalateenistus

armulauaga Laukna raamatukogus.

P, 17. dets kl 11 IV adventi jumalateenistus kirikus. Piibling.

N, 22. dets kl 10 Kullamaa keskkooli jõulujumalateenistus kirikus.

L, 24. dets kl 16.30 jõulumuusika kirikus, **kl 17** jõuluõhtu jumalateenistus.

P, 25. dets kl 11 I jõulupüha jumalateenistus kirikus armulauaga.

E, 26. dets kl 11 jõulujumalateenistus Koluvere hooldekodus, **kl 14** jõulujumalateenistus Risti hooldekodus.

L, 31. dets kl 17 vana-aastaõhtu jumalateenistus kirikus armulauaga.

P, 1. jaan kl 11 uusaasta jumalateenistus kogudusemajas.

Lihula

P, 27. nov kl 11 I adventi jumalateenistus kirikus armulauaga.

P, 4. dets kl 11 II adventi jumalateenistus kirikus armulauaga.

P, 11. dets kl 11 III adventi jumalateenistus kirikus armulauaga.

P, 18. dets kl 11 IV adventi jumalateenistus kirikus armulauaga.

L, 24. dets kl 18 jõuluõhtu jumalateenistus kirikus.

P, 25. dets kl 11 I jõulupüha jumalateenistus kirikus armulauaga.

P, 1. jaan kl 11 jumalateenistus kirikus armulauaga.

Lääne–Nigula

P, 27. nov kl 12 I adventi ja leeripüha jumalateenistus armulauaga. Adventiküünla süütamine Vabadussõja ausamba juures.

E, 28. nov kl 19 piibli- ja palvetund Pälli külas.

N, 1. dets kl 9.30 hommikupalvus.

P, 4. dets kl 10 lastehommik, **kl 12** II adventi jumalateenistus armulauaga. Esineb Sonore koor.

N, 8. dets kl 9.30 hommikupalvus, **kl 15** eakate teetund Taebla vallamajas.

R, 9. dets kl 19 noorteõhtu Checkpoint.

P, 11. dets kl 12 III adventi jumalateenistus armulauaga.

T, 13. dets kl 19 piibli- ja palvetund Taeblas.

N, 15. dets kl 9.30 hommikupalvus.

R, 16. dets kl 14 eakate teetund Paliveres Lähtru teel, kl 18 noorteõhtu Noortekas.

L, 17. dets kl 11 koolieelikute lastehommik.

P, 18. dets kl 12 IV advent, noorte jumalateenistus armulauaga, **kl 14** koguduse

Lääne praostkonnas

jõulupuu.

N, 22. dets kl 9.30 hommikupalvus.

L, 24. dets kl 17 jõuluõhtu jumalateenistus.

P, 25. dets kl 12 I jõulupüha jumalateenistus armulauaga.

L, 31. dets kl 17 vana-aastaõhtu jumalateenistus armulauaga.

P, 1. jaan kl 12 jumalateenistus armulauaga.

P, 8. jaan kl 12 jumalateenistus armulauaga.

Martna

P, 4. dets kl 13 II advendi jumalateenistus pastoraadis armulauaga.

P, 18. dets kl 13 IV advendi jumalateenistus pastoraadis armulauaga. Koguduse jõulupuu.

L, 24. dets kl 15 jõululaupäeva jumalateenistus (kirikus).

L, 31. dets kl 13 vana-aastaõhtu jumalateenistus (kirikus).

P, 1. jaan 2012 kl 13 uusaasta jumalateenistus pastoraadis.

Mihkli

P, 27. nov kl 14 I advendi jumalateenistus armulauaga.

P, 11. dets kl 14 III advendi jumalateenistus armulauaga.

L, 24. dets kl 14.30 jõuluõhtu jumalateenistus Pikavere palvemajas, **kl 16** jõuluõhtu jumalateenistus Mihkli kirikus.

P, 25. dets kl 14 I jõulupüha jumalateenistus armulauaga.

P, 8. jaan kl 14 jumalateenistus armulauaga.

Märjamaa

(Missad jm tegevus on kogudusemajas, kui ei ole märgitud teisiti)

P, 27. nov kl 11 I advendi missa, **kl 17**

I advendi palvus kirikus. Järgneb rongkäik alevi keskväljakule ja advendiküünalde süütamine.

E, 28. nov kl 7.30 missa, **kl 18** palvetund.

T, 29. nov kl 7.30 missa.

N, 1. dets kl 7.30 missa.

R, 2. dets kl 7.30 missa.

P, 4. dets kl 11 II advendi missa, **kl 11** pühapäevakool.

E, 5. dets kl 7.30 missa, **kl 18** palvetund.

T, 6. dets kl 7.30 missa.

K, 7. dets kl 18.30 missa, **kl 19** piiblitund.

N, 8. dets kl 7.30 missa.

R, 9. dets kl 7.30 missa.

P, 11. dets kl 11 III advendi missa, **kl 13** laulame koos jõululaule. Külalisesineja. Märjamaa rahvamaja galeriis.

E, 12. dets kl 7.30 missa, **kl 18** palvetund.

T, 13. dets kl 7.30 missa.

K, 14. dets kl 18.30 missa, **kl 19** piiblitund.

N, 15. dets kl 7.30 missa.

R, 16. dets kl 7.30 missa, **kl 11** IV advendi missa.

P, 18. dets kl 11 pühapäevakool.

E, 19. dets kl 7.30 missa, **kl 18** palvetund.

T, 20. dets kl 7.30 missa.

K, 21. dets kl 18 toomapäeva missa, **kl 19** piiblitund.

N, 22. dets kl 7.30 missa.

R, 23. dets kl 7.30 missa kogudusemajas, **kl 15** jumalateenistus Kuuda hooldekodus.

L, 24. dets kl 18 jõululaupäeva jumalateenistus kirikus. Laulab ansambel.

P, 25. dets kl 11 I jõulupüha missa, **kl 11** pühapäevakooli I jõulutund.

E, 26. dets kl 19 II jõulupüha missa, **kl 18** palvetund.

T, 27. dets kl 7.30 missa.

K, 28. dets kl 18 süütlastepäeva missa, **kl 19** piiblitund.

N, 29. dets kl 7.30 missa.

R, 30. dets kl 7.30 missa.

L, 31. dets kl 18 vana-aastaõhtu missa kirikus.

P, 1. jaan kl 11 Jeesuse nimepäeva missa. Koguduse jõulupuu.

E, 2. jaan kl 7.30 missa, **kl 18** palvetund.

T, 3. jaan kl 7.30 missa.

K, 4. jaan kl 18.30 missa, **kl 19** piiblitund.

N, 5. jaan kl 7.30 missa.

R, 6. jaan kl 18 Kristuse ilmumise püha missa.

Noarootsi

P, 27. nov kl 14 I advendi jumalateenistus vallamaja saalis, **kl 15** advenditule süütamine vallamaja ees.

P, 11. dets kl 14 III advendi jumalateenistus vallamaja saalis.

L, 24. dets kl 14 jõuluõhtu jumalateenistus kirikus. **kl 16** jõuluõhtu jumalateenistus Rooslepa kabelis.

L, 31. dets kl 14 vana-aastaõhtu jumalateenistus kirikus armulauaga.

Nõva

P, 27. nov kl 11 I advendi jumalateenistus kirikus, **kl 12** advenditule süütamine vallamaja ees.

P, 11. dets kl 11 III advendi jumalateenistus kirikus.

L, 24. dets kl 18 jõuluõhtu jumalateenistus kirikus.

L, 31. dets kl 18 vana-aastaõhtu jumalateenistus kirikus armulauaga.

Piirsalu

P, 11. dets kl 13.30 III advendi jumalateenistus kogudusemajas armulauaga.

L, 24. dets kl 14 jõuluõhtu jumalateenistus kirikus.

L, 31. dets kl 14 vana-aastaõhtu jumalateenistus kirikus armulauaga.

Ridala

P, 27. nov kl 13 I advendi jumalateenistus kogudusemajas armulauaga.

P, 11. dets kl 13 III advendi jumalateenistus kogudusemajas.

L, 24. dets kl 17 jõululaupäeva jumalateenistus kirikus.

P, 25. dets kl 13 I jõulupüha jumalateenistus kogudusemajas.

L, 31. dets kl 23.15 vana-aasta jumalateenistus kogudusemajas.

P, 8. jaan kl 13 Kristuse ristimise püha jumalateenistus kogudusemajas.

Varbla

P, 27. nov kl 15.30 missa kirikus, **kl 16.30** I advendiküünla süütamine vallakeskuses.

P, 11. dets kl 11 III advendi missa kirikus.

L, 24. dets kl 13 jõuluõhtu jumalateenistus kirikus.

L, 31. dets kl 15 vana-aastaõhtu missa kirikus.

Vormsi

P, 27. nov kl 11 I advendi jumalateenistus.

P, 11. dets kl 11 III advendi jumalateenistus.

L, 24. dets kl 18 jõuluõhtu jumalateenistus.

P, 25. dets kl 11 I jõulupüha jumalateenistus.

P, 8. jaan kl 11 kolmekuningapäeva jumalateenistus kogudusemajas.

Lääne Elu

- Läänemaa kirikuelu uudised.
- Igal teisipäeval kirikuteated.

Sisukas koostööaasta

Üle kümne aasta on Lääne maavanema juures koos käinud Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Lääne praostkonna esindajad. Nimetame seda praostkonna ühiskomisjoniks, kuhu kuuluvad ka muinsuskaitse, skautide, kaitseleidu, rahvakultuuri, omavalitsuste ja maavalitsuse esindajad. Aastate jooksul on selle komisjoni kaudu ellu viidud hulk koostööalgatusi. Valminud on atraktiivne ja kirikuloolisi daatumeid sisaldav trükis Läänemaa kirikute kohta. Et trükis on eesti ja inglise keeles, on ta hea abimaterjal nii turistile kui ka kohalikule ajaloo huvilisele. Praostkonna ühiskomisjonist on välja kasvanud noortele mõeldud ennetustegevused, mille kaudu tutvuvad gümnaasiumide ja põhikoolide õpilased maakonna turvapaikade ja hooldekodude ning neis elavate inimeste eluoluga. Paljuskki on ühiskomisjonist alguse saanud mõte kaardistada Läänemaa kalmistutega seonduv. See on nüüd realiseerunud tänu Lembitu Tarangule, kes koostas esimese vihiku Kullamaa kirikute kohta. Väärt algatusi on teisiigi.

Praostkonna ühiskomisjoni peamine sisu ja eesmärk on hoida põhiväärtusi; juhime tähelepanu ja algatame tegevusi nõrgemate ja väetimate toetamiseks, tähistame isamaalisi

Merle Mäesalu
Lääne
maavanema
kohusetäitja

ja Eesti riigi iseseisvusega seotud tähtpäevi. Tänapäeva kiirustavas maailmas, kus ei piisa aega, tegelemaks kõikide asjadega, muutub järjest vajalikumaks seada tegevused pingerritta. Pingerida saab endale seada nii organisatsioon kui ka iga inimene. Põhiküsimus on, millest lähtudes eelistusi seada, millest lähtudes otsustada, et üks tegevus või toimimine on tähtsam kui teine. Kui juriidilised isikud, eelkõige avalik sektor täidaks pühendumusega ja põhjalikult oma tegutsemise eesmärgist tulenevaid ülesandeid, oleks paljud probleemid olemata. Et teisi muuta ei ole meie võimuses, peame ise muutuma: olema hoolivad ja lugupidavad oma kaaslaste vastu, olema töökad ja ettevõtlikud. Üks selline inimene on Leevi Reinaru, Lääne praostkonna

abipraost, Lääne–Nigula koguduse õpetaja, EELK Misjonikeskuse juhataja.

Leevi Reinaru valiti Lääne maakonna sádeinimeste hulgast välja kui kõige tähelepanuväärsem ja erilisem vabatahtlik 2011. aastal. Ta on aastaid juhtinud vabatahtlikest koosnevat meeskonda. Ere tulemus oli Missio korraldamine Läänemaal sel suvel, mida Leevi juhitud võrgustik korraldas kaheksa kuud. Kogu maakonda kattev ligi sajast üritusest koosnev sari 19.–28. augustini kulmineerus rahvusliku suurüritusega „Laul ja vabadus” 20. augustil Haapsalu piiskoplinnuses. Vabatahtlikke oli kaasatud korraldusse üle Eesti, osaleti ka rahvusvahelisel tasandil. Töö oli jagatud toimkondadesse (konverents, muusika, tehnika, info, lipud, peatoimikond jne), nende tegevust Leevi koordineeris.

Nende näidete varal saan kinnitada, et 2011. aasta oli sisukas ja tulemuslik koostööaasta. Ühise eesmärgi nimel tegutsemine andis hea kogemuse ja võimaluse koostööpartnereid paremini tundma õppida. Tekkis uusi mõtteid ja ideid. Aitäh sisuka koostöö eest. Soovin, et põhiväärtustest lähtuvate ideede elluviimine jätkuks.

Schmalkaldeni dekanadi tervitus 2011. aasta jõuludeks

Armsad Jõululehe lugejad, armsad õed ja vennad Lääne praostkonnas!

Rõõmu- ja tänutundega meenutame oktoobri viimast nädalat, mil tohtisime vastu võtta armsaid külalisi. Praost Tiit Salumäe juhtimisel saabus Lõuna-Tüüringisse seitse Lääne praostkonna esindajat. Programmi kuulusid kohtumised Schmalkaldeni dekanadis, väljasõidud Erfurti, Eisenachi ja Wartburgi lossi, kus Martin Luther elas, õppis ja tõlkis Uue Testamendi. Reisi kõrgpunktiks oli dekanadipäev 30. oktoobril, mille motoks oli „Teele asuma...”.

Teele asuma — nagu Jumala loodud uus elu, nagu idanevad terad viljakas maapinnas.

Teele asuma — nagu kord Abraham oma kodumaalt, nagu Iisraeli rahvas Egiptuse orjapõlvest ja Baabülioni vangipõlvest.

Teele asuma — nagu kord jüngerid Jeesust järgides ja nagu peaaegu 500 aastat tagasi Martin Luther kirikut uuendades.

Teele asuma — nagu kristlased 22 aastat tagasi Eestis ja Saksa Demokraatlikus Vabariigis.

Michael Bedbur
dekaan

Teele asuma — see on oluline ka tänapäeval. Sest muidu ei vaata inimesed enam ettepoole, vaid lepidav olukorraga või lakkavad lootmast.

Teele asuma — Jumala tulevikku! Jumal ise on seda meile lubanud ja Jeesuses Kristuses teatavaks teinud. Tema juurde tahame teele asuda ja taas meie kogudustes ja peredes, Eestis ja Saksamaal jõule tähistada.

Üks paljudest jõuluaja sõnumitest on kirjas prohvet Jesaja raamatus: Tõuse, paista, sest sinu valgus tuleb ja Issanda auhiilgus koidab su kohal. (Jš 60,1) Issanda auhiilgus koidab — vaikselt ja säravalt ja vägevalt nagu päike. Kuid vastupidi päikesele ei koida see

valgus ei iseenesestmõistetavalt ega reeglipäraselt. Jumala auhiilgus on ime ja arm — et-tearvamatu ja seletamatu.

Meil on selleks valguseks Jeesus. Kui me temasse usume, siis saame ka meie valguseks. Selle tähtsa ja rõõmustava teadmisega asume ka meie Lääne praostkonnas ja Schmalkaldenis koos teele, et tähistada Kristuse sünni püha!

Teie külaskäik õpetas meile, et Eesti ja Saksa erinevustest hoolimata on meie kogudustes sarnased mured ja rõõmud. Teie reisi lõpuõhtul ja praost Tiit Salumäe jutluse kaudu sai meile selgeks, kui väga meie sõprussuhted meie silmapiiri laiendavad. Me saame üksteiselt õppida ja üksteist julgustada ja koos teele asuda — pimedusest, murest ja hirmust. Sellepärast:

Tõuse, paista, sest sinu valgus tuleb ja Issanda auhiilgus koidab su kohal.

Jumal õnnistagu jõulupühasid Lääne praostkonnas ja kaitsts teid uuel aastal!

Südamlike tervitustega Schmalkaldenist ja tänuliku meelega meie sõprussuhete eest!